

Varoşun Üç Hali : “İç Varoş”, “Parçalanmış Varoş” ve “Bütünleşik Varoş”

Hakan YÜCEL*

Öz

1995 Gazi Mahallesi ve 1996 1 Mayıs Olayları ertesinde, varoş, mekânsal ayrışma olgusunun ve toplumsal damgalamanın ifadesi olarak medya söylemine ardından da - mekânsal ayrışmanın ve damgalamanın kavramsallaştırılması amacıyla eski gecekondular mahalleleri ve kent yoksullarının yaşadıkları bölgeleri tarif eden bir terim olarak - sosyal bilimler literatürüne girdi. Literatürde varoşun toplumsal-kültürel mesafe belirten kullanımları ve süreç içinde siyasal-kültürel kimliği, dayanışma kapasitesiyle kentsel dönüşüme direnebilen gecekondular mahallelerine odaklı hale gelmeye başlayan bir damgalama sözü olarak kullanımı gibi konular tartışıldı. Ancak, varoşların mekânsal-toplumsal özellikleriyle birbirinden farklı yönlerini öne çıkaran, başka bir deyişle farklı varoş tiplerini, varoş yaşamını açıklayıp tartışan metinlerin eksikliği söz konusudur. Kent merkezine uzaklık ve kendi içinde bütünleşik mahalle özelliğine sahip olma ya da mekânsal ayrışma özelliklerine bağlı olarak; içinde bulunduğum bir TÜBİTAK projesinin sonuçlarından hareketle varoş tartışmalarına katkı sağlamanın önemli olduğunu düşünüyorum. Bu makalede, İstanbul’un Tarlabası semti, İstasyon Mahallesi ve Gazi mahallesi örneklerinde “iç varoş”, “parçalı varoş” ve “bütünleşik varoş” terimleriyle varoş bölgelerinin fiziksel-toplumsal özellikleri üzerinden yeniden tartışılması ve modellemeler yapılması önerilmektedir. Bu mekânlarda en çok sosyalleşen toplumsal grup olan gençler aracılığıyla da farklı türden varoşların, içinde yaşayanlar tarafından nasıl algılandığını aktarılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mekân, Mahalle, Mekânsal kimlik, Varoş, Varoş gençliği, İç varoş, Parçalı varoş, Bütünleşik varoş.

* Yrd. Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Bölümü.
E-posta: hakanyucel1970@gmail.com.

Three States of Varoş: “Inner Varoş”, “Fragmented Varoş” and “Integrated varoş”

Abstract

As an expression of spatial separation fact and social stigmatization “varoş” entered into media rhetoric and then social sciences literature describing old shanties and regions where city’s poor people live to conceptualize the spatial separation and stigmatization, after the incidents at Gazi neighborhood in 1995 and during 1 May 1996. The subjects like usage of varoş to express social/cultural distance, political and cultural identity during the process, usage as a stigmatization word focusing the shanty areas those can resist metropolitan transformation with the capability of solidarity, have been under discussion. However, there is a lack of texts that putt forward and discuss their spatial/social diversities, and in other words discussing the different types of varoş and life in the varoş. I believe that it will be important to contribute to the discussions about varoş by addressing it according to the distance from center, internal integration and spatial separation, originating from a TÜBİTAK research I had participated in. In this paper, it is suggested to review and model the varoş, based on physical and social features by the terms of “inner varoş”, “fragmented varoş” and “integrated varoş” with the examples of Tarlabası district, İstasyon neighbourhood and Gazi neighbourhood in Istanbul respectively. It is cited how the varoş people perceive the different types of varoş from the perspective of the youth as the most sociable group living in those areas.

Keywords: Location, Neighbourhood, Spatial Identity, Varoş, Youth of Varoş, Inner Varoş, Fragmented Varoş, Integrated Varoş.

20 yıldan beri kent sosyoloji literatürümüzde önemli yer tutan varoş olgusu varoşların iç farklılıkları üzerinden hala yeterli ölçüde tartışılmamıştır. Bu makalede niceliksel (anket uygulaması) ve niteliksel yöntemler (odak grup tartışmaları, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler) ile elde edilen veriler kullanan, saha gözlemleri ve kaynak taraması sürecinin sonunda oluşturulan bir proje çalışmasının verilerinden faydalanarak varoş bölgelerini çoğulluk içinde tartışılması ve modelleme yapılması önerilmektedir.

Katılımcılarından olduğum, 2007-2008 yıllarında saha araştırması yapılan 2009 yılında da raporu tamamlanan ve İstanbul’un Tarlabası semtini, İstasyon mahallesini ve Gazi mahallesini kapsayan araştırmanın sonuçları bize 3 tür varoştan söz edilebileceğini göstermektedir¹. Bunlardan ilki kent merkezine fiziksel yakınlığı-toplumsal mesafeyi ve sınırlarının muğlaklaşmasına neden olan bir iççeliği gösteren “iç varoş” olgusudur. Tarlabası semtini oluşturan mahalleler Weberyen anlamda

1 Ali Ergur, Hakan Yücel, Joël Meissonnier, Jean-François Pérouse, Seçil Doğuç, *Kentsel Çevre Bölgelerindeki Gençlerin Kimlik Araçları Olarak Mekânla İlişkilenme, Boş Zaman Değerlendirme ve Teknoloji Kullanımı*, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 106K323, Ocak 2009. Araştırma nesnesi olan üç mahalleyi bir tipolojinin işlevsel ve belli oranda soyutlanabilir tipleri olarak görmek gerekmektedir. Zira, her biri, bir yandan özgün olguları temsil etmekte idiyse de, diğer yandan da Weberyen anlamda ideal tipik bir ölçüt olma görevini de üstlenmektedir.

ideal-tip oluşturmaktadır ancak İstanbul'da ve diğer başka metropollerde bu tür mekânlara sıkça rastlanmaktadır. İkinci tür varoş "parçalanmış varoş"tur ve İstasyon mahallesi bunun somut bir örneğini oluşturmaktadır. Bu mahalle örneğinde eski mahalle ve TOKİ evleri'yle biçimlenen bir mekânsal-kimliksel ayrışma ve merkezizlik sorunu mevcuttur. Ayrıca, kentsel dönüşümün geçekundu mahallelerine bir yansıması olarak enformel kent alanlarında farklı türden yapı topluluklarıyla somutlaşan bir fiziksel-toplumsal parçalanma sorunu söz konusudur. Bu son örnekte yoksullar arasında oluşan kopuş başka mahallelerde lüks sitelerin oluşmasıyla kent yoksullarıyla varlıklı kesim arasında da görülmektedir. Üçüncü tür varoş ise; mahalle kimliğini ve mekânsal ilişkileri koruyan, bir merkez etrafında gündelik yaşamın sürdüğü mahallelerdir. Bunun örneği olarak da, aynı zamanda varoş söyleminin oluşmasına kaynaklık eden Gazi mahallesi ele alınacaktır.

Bu varoşlar bölgeleri kent yoksullarını barındırması ve damgalanmış mekânlar olması bakımından ortak özellikler göstermektedir. Ancak mahallelerin kent merkeziyle, mahallelerde yaşayan toplumsal aktörlerin birbirleriyle ilişkileri, yapı topluluklarının farklılaşmasıyla bağlantılı olarak ayrışmaktadır. Sınırları belli kendi kendine yeterli ve mahalle kültürünün gelişkin olduğu bütünlük, fiziksel ve toplumsal anlamda parçalı ya da kent merkeziyle sınırları muğlaklaşmış ve adacık halinde kalmış iç varoşlar olarak varoşları farklı nitelikleriyle çoğul mekânlar olarak anlamalıyız.

Bu bağlamda öncelikle kentsel mekân olgusu ve mekân olarak varoştan hareketle bir toplumsal-mekânsal olarak varoşları birleştiren unsurları ortaya koyup sonra farklı tür varoşlar tartışılacaktır. Bu tartışma mekânda en çok sosyalleşen ve mekânsal damgalamanın belli başlı hedefi durumundaki varoş gençlerinin mekân algılarıyla somutlaştırılmaya çalışılacaktır. Ancak kavramsal bağlamı oluşturması bakımından, varoş olgusunu ve varoşlar arasındaki farklılıkları tartışmamızda yararlı olacak mekân, mahalle, varoş terimin oluşumu ve varoş gençliğini değerlendirmek faydalı olacaktır.

Mekân

Guy di Méo'ya göre (2002) kimlik; bireyden mekâna bir sürekliliğe bağlıdır. Di Méo, toplumsal-mekânsal olarak nitelendirdiği toplumsal kimliklerin oluşumunda; mekânsal ilişkinin sağlamaştırıcı hatta oluşturucu bir rol oynaması üzerinde durmaktaydı. Touraine bu durumu günümüz toplumlarında ayrıcalıklıların dışlanmışlarla çatışması üzerinden okumakta, sınıf mücadelelerinin egemen olduğu emek sömürüsüne dayalı dikey tabakalaşmanın hakim olduğu bir toplumdaki ayrışma ve dışlanmanın hakim olduğu yatay tabakalaşma dönemine geçişle açıklamaktadır. (Touraine, 1992). Yine mekânın kimlik oluşturucu özellikleri üzerinde özellikle duran Sonja'ya (1997) göre 'İnsan, mekânsal bir hayvandır ve mekânsallık insan davranışlarını toplumsal eylemlerin her ölçüğüne tahsis etmektedir.'

Mekân, tanım olarak toplumsaldır; ancak toplumların kuruluşunda önemli rol oynayan fizikî

dünya olmadan oluşamaz (Poche, 2000). Mekânın var olması, bir topluluğun ona verdiği anlamla mümkündür. A. Schütz bunu 'topluluğun menziline' olarak açıklar. Bununla anlatılmak istenen, topluluğu oluşturan bireylerin hareketlerinin, söz konusu bireylerin oluşturduğu topluluğun 'toplumsallaşma' sürecinde anlam bulan hareketlerinin içinde bulunduğu maddesel dünyadır (Schütz, 1997).

Mekân gücün kullanıldığı alandır. Mekân, içerideki ve dışarıdakini ayıran sınırları kapsayan, fiziksel niteliklerle açıklanan bir deneyim alanıdır. Aynı zamanda toplumsal bir yapı; sayesinde birey ya da topluluğun kendisini tanıdığı, çevresindekilerin ona anlam verebildiği; düşünce, yaşama ve hareket ortamıdır (Barrel, 1990). Mekân ruhu, insanlara toplumsal bir değer hareketliliğiyle gelmektedir. Bu toplumsal değer, coğrafi bir yerden alınan önemi; ahlâki temelli diğer toplumsal ilişkileriyle birleştirir. Yani mekân öncelikle 'ilişkisel' olandır. Bu anlamda; mekân, adetler ve tanımlar, isimlendirmeler etrafında oluşur (Mozère, 1999).

Alain Tarrius' un mekânsallık tanımını bu bağlamda çıkış noktası olarak alabiliriz:

'Mekân, bir topluluğun, bir cemaatin ya da üyelerinin yaşadığı halk arasında kendisini 'biz' olarak tanımladığı ve yaşadığı alanda biraradlığın tarihsel bilincine vardığı her tür ortaklığın; bir şeyle ve toplumsal görünürlüğe kavuştuğu, bir isme sahip yapıdır' (Tarrius, 2000).

Mekân olarak varoş

İlişkisellik ve tanımlama bağlamında damgalama yani dışlama duygusunun mekân üzerindeki etkisi büyüktür². Mekânsallık duygusu, o mekânda yaşayan bireylerin hepsine ait, ortak bir duygu olmakla beraber; o mekâna doğrudan bağlarla bağlanan kişi ve toplulukların arasındaki ilişkilere bağlıdır (Chamboredon, 1970).

Varoş terimi medyatik söyleme 1995 Mart ve 1 Mayıs 1995 Gazi olaylarıyla girmiştir. İlerleyen zamanda ise gündelik dilde ve sosyal bilimlerde gecekonduda yaşayanları belirtmek amacıyla kullanılmıştır (Türkeli, 2000).

Böylece uzun yıllardan beri gecekondulu mahalleleri *varoş* olarak kabul edilirken gecekondulular da *varoşlular* olarak Türkçe'ye yerleşmişlerdir. *Varoş* sözcüğü; Macarca'dan gelmekte olup şehrin duvarları dışında kalan bölgeleri anlatmak için kullanılırdı (Bozkulak, 2005). Bu anlamıyla *varoş* sözcüğü hiçbir olumsuz anlamda kullanılmamış ve her zaman kentsel coğrafya terimi olarak kalmıştır.

Buna karşın, Türkçe'deki - yeni - kullanımıyla varoş; şehir dışında kalan gecekondulu mahallelerini belirtmenin yanı sıra, yoksul kentlilerin şehir merkezinde yaşadıkları mahalleleri de kapsamakta, ancak bunlara orta sınıfın yaşadığı banliyöleri ve şehir çeperindeki üst sınıfların yaşadığı özel siteleri dâhil etmemektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere varoş sözcüğü şehrin dışında kalanı

2 Bu duygu içerideki utanma ve dışta oluşun getirdiği olumsuzluk ile banliyö gençlerinde olduğu gibi birleşmektedir. Dışlanmanın farklı durumlardaki özelliklerini ve yaşanmışlıklarını; bunların yanı sıra da eleştirisini görmek için bkz. (Castel, 1995).

anlatmaktaydı. Sadece şehir dışındaki gecekondu mahallelerini anlatıyor gibi görünse de, varoş terimi, aslında çoklu bir mekânsallığı barındırmaktaydı (Etöz, 2000).

Zeliha Etöze göre bu kelimenin “gecekondu” kelimesi yerine kullanılması aslında çok da mâsum değildir: “‘Yerel’ bir kelime yerine ‘yabancı’ bir kelimenin seçilmiş olması kuşkusuz ‘dışlananların’ ‘yabancı’ kimliği ile ilişkilendirilmektedir” (Etöz, 2000). Medya kuruluşları ise temiz, sakin, yeşil ve her türlü şiddet unsurundan uzak olan eski İstanbul’un, Anadolu’dan gelen göçmenler tarafından bozulduğu ve bu göçmenlerin şehre yabancı iken şehirdeki yabancı halini aldığı üzerinde durmaktaydılar³.

Böylece varoş; 1990lı yıllardan beri gelecek umudu olmayanların, dışlanmışların, umutsuzların ve ekonomik krizlerle toplumsal dışlanmışlık arasına sıkışmış, toplumsal ötekiliğe hapsedilmişlerin gecekondu olarak tanımlandı (Pérouse, 2004).

Bir gazetede yayınlanan köşe yazısında devlet okullarından bahsedilirken *Eğitimin Varoşları* başlığının kullanılmasından anlaşılabilceği üzere varoş, dışlanmış ve sıra dışı olanı belirtmekteydi:

“...Bazı öğrenci velilerinin çocuklarının bu dışlananlarla beraber okumalarını istememeleri ve çocuklarını özel okullara kaydettirmeleri üzerine devlet okulları varoşlara yönelmişti. Velilere göre ise varoşlarda kin, nefret ve şiddet hâkimdi.” (Göktürk, 1996).

Bu terim, 1980 sonrasında yeni gecekondu ve gecekonduculu görüşüne yer veren medyada ve akademik söylemde suç hareketlerinde veya devlete karşı radikal ve siyasi hareketlerde yer alan topluluklarla yoksul toplulukları birbirine karıştırmıştır. Bu durumu gecekonduculara karşı gelişen söylem sürecinde ve gecekonduculunun mekânsal dışlanmasının yanı sıra, özellikle kimi medya kanaat önderlerinin söyleminde *Beyaz Türk/Siyah Türk* adlarıyla damgalanması bağlamında incelemek gerektiği düşüncesindeyiz.

Gecekonduculular, fiziksel görünüşleri ve düşünceleri açısından “kıro” [Goffmancı deyişle] *damgası* yemişlerdi. Goffman’a göre *damgalanan*; “bir şeylerin elediği ve toplumda kabul görmesini engellediği birey”dir (Goffman, 1975). Damgalama toplumsal bir süreç içerisinde oluşmaktadır. Goffman’a göre; damgalanan, ancak sanal toplumsal kimlikle gerçek toplumsal kimlik birbiriyle çeliştiğinde yani gerçek olanla ötekilerin ona bakışı arasında bir çelişki olduğunda ortaya çıkar (Martuccelli, 1999). Bu olgu Türk Sineması’nda da açıkça görülmektedir⁴.

3 Bu söylemle ilgili önemli bir haber Sabah Gazetesi’ nin, 22 Ağustos 2000 tarihli basımında yayınlanmıştır. Bu haberin başlığı, PKK’dan esinlenerek atılan “Şimdi de MKK Belası” idi. Burada MKK, Modern Kentin Kıroları olarak çevrilmiştir: “Dağda PKK belasının kökü kurutuldu ama medeniyetsiz MKK’cılar İstanbul’u hâlâ çöpe boğuyor, piknik yaparken orman yakıyor.. KENT kültüründen zerre kadar nasibini almamış cahil, hesapsız, insafsız ve gaddar bazı İstanbullular(!) mangal sefası yapmaya kalktıkları ormanları cayır cayır yakıyor; söndüreceğine bırakıp kaçıyor. BELEDİYE görevi, İstanbulluların MKK’cılar (Modern Kentin Kıroları) adını verdiği bu gürühdün yüz karası marifetlerini su yüzüne çıkardı; ruhlarının ne kadar pis olduğunu ortaya koydu. İstanbul’da yaşamaya hakları olmayan, ama kenti istila eden MKK’cılar parkları bahçeleri çöp deryasına çeviriyor. Grev nedeniyle çöpler alınmadığı için bunların yarattığı kaos iyice büyüyor.” (Bali, 2002) ve (Kozanoğlu, 1995).

4 Özellikle Yeşim Ustaoglu’nun ‘*Güneşe Yolculuk*’ filminde (1999). Bkz. (Öztürk, 2004).

Varoşlardaki sürecin medyaya yansısıyla “ikinci kuşak gecekondulular” söylemi de Türkçe’de yerini almıştır. “Tehlikeli” olan bu ikinci kuşak gecekondulular ve varoşluların çoğunluğu genç Alevilerden oluşmaktaydı. Bu topluluk basında şiddet olaylarının kaynağı olarak tanınmıştı. Bir diğer topluluk ise gecekondulu mahallelerinde İslami hareketlerin yayılmasını isteyen İslamcı gençlikti. Anadolu’dan zorunlu göç ile gelen gençler ise üçüncü topluluğu oluşturuyorlardı. Şehir merkezine yerleşen yeni göçmenler (Bozkulak, 2005) ise medyadan duydukları üzere diğer mahalleleri “varoş” kabul ediyorlardı.

Dolayısıyla varoş sözcüğü ikinci kuşak gecekonduya yerleşen ikinci kuşak gecekonduluyu, etnik ve/veya dini azınlıkları veya radikal toplulukları işaret eder. Bu çok boyutlu ve damgalayıcı bakış açısı, gençleri yani riskli topluluğu hedef alır. Böylece varoş gençliği *tehlike olarak gençlik* kavramıyla ifade edilmeye başlanmıştır (Vulbeau, 2001).

Varoş söyleminin yaygınlaşmaya başladığı dönemde hazırlanan TESEV’in bir raporuna göre; varoş toplumsal ve tarihsel bağlamda anlam bulmaktadır:

“Son yıllarda; dilimize giren varoş sözcüğü şehirden toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda dışarıda kalan ve gecekondulaşan yerleşim alanlarını kapsamaktadır. Bu kelime sadece gayri resmi bir yerleşim olan gecekonduyu işaret etmekle kalmayıp, bunun yanı sıra anlamı içerisinde farklı siyasi kimlikleri, hayat tarzlarını ve yaşayanlarının düşük eğitim ve ekonomik seviyelerine göre şehirden kopuk olan değer yargılarını da barındırır. Halk ayaklanmalarının da varoşlarda başladığını söylemek mümkündür.” (TESEV, 1997).

Varoş hakkındaki söylemlerin hemen tümü varoşu siyasi ve/veya siyasi olmayan her türlü sıradışılığın ve suçun beşiği olarak görmekle beraber; varoştan bahsederken ülkedeki tüm toplumsal sorunların kaynağıymış gibi davranmışlardır. Tahire Erman bu söylemi şöyle özetlemektedir: *“Onlar, siyasal otoritenin kendisine meydan okuyan ve toplumsal düzeni rahatsız eden siyasi İslamcılar, milliyetçi Kürtler ve radikal solcu Aleviler’dir. Ayrıca bunlar işsizler, sokak serserileri, mafyalar ve çoğunluğunu sokak çocuklarının oluşturduğu tinercilerdir.” (Erman, 2001).* Böylece çift yönlü bir damgalanma yaşayan *“Öteki Türkiye”* oluşmuştu: Bir yanda; devlete baş kaldıran radikal siyasi akım kaynağı olan bölge, öte yandaysa yaşayanlarının siyasi taraftarlardan çok suçlular olduğu bölge.

Mahalle

Mahalle; fiziksel, kanuni ve toplumsal - kültürel boyutları içinde ele alınmalıdır. *Kentleşme ve Düzenleme Sözlüğü (Dictionnaire de l’Urbanisme et de l’aménagement)* (1998) mahalleyi şöyle tanımlar: ‘Şehirde, kendine has görüntüsü olan, kendisine bir tür birlik ve bireysellik yükleyen ve ayırt edici özellikleri bulunan mekân parçasıdır.’ *Coğrafya Sözlüğü’ne (Dictionnaire de la Géographie)* göre ise “mahalle; bir şehrin evrim süreci içerisinde halkının oluşumu, eski ya da güncel işlevişi veya inşa edilmesi yahut da şehirdeki konumu gibi özelliklerle ayrılan eski özerk kentsel birimlerdir” (George, 1970).

Mahalle üzerinde yapılan araştırmalar bizleri mahalleye yapılandırılan kalıplar üzerinde düşünmeye itmektedir. Bu bağlamda J. F. Pérouse; mahalleyi beş farklı kavramın işleyişiyle açıklamaktaydı: Homojenliğin fiziksel ve görünen unsurların üzerinden mekânsal mikro ölçekte birim olarak oluşan kentsel alan parçası olarak mahalle; gündelik yaşam pratikleri ve mekândaki yaşamışlığı her zaman kapsamayan idari bölünme olarak mahalle; baskın bir hareketle tanımlanan işlevsel mahalle; evrimleşen toplumsal gerçekleri baskılamada ya da görünmez kılmada baskın olan, halkı tarafından tanımlanmış mezhepsel-etnik mahalle; ve son olarak da aile ve akrabalık ile tanışıklık ilişkilerinin kurucu olduğu kent arasında ara toplumsal birim olarak komşuculuk birimi gibi işleyen mahalle (Pérouse, 2004).

G. N. Fischer'e göre; "Bir mahalle kendi kendine var olmaz ve bulunduğu yer dışında bir gerçekliği yoktur" (Paulet, 2001). Bu ara kentsel alanı iki şekilde anlatmayı deneyebiliriz: Bir yanda çevresel özelliklerinin öte yandan yaşayanların bakış açısıyla, öznel alanların temellerini oluşturduğu nesnel kentsel alanın ayrılması gerekmektedir. Mahalle, öznel alan ile nesnel alan arasında bir geçiş oluşturmaktaydı. Mahalle; yaşamışlığı olan, sevilen ya da sevilmeyen, tanınan ya da tanınmayan bir alandır. Yaşayan için önemli olan mahallenin gerçekliği ya da ne olduğu değil, neyi tanımladığıdır.

Lupton'a göre ise; bir mahallenin özelliklerini belirleyen halkla mekân arasındaki etkileşimdir; çünkü mahalle aynı zamanda fiziksel ve toplumsal bir alandır. Bu bağlamda mekânın etkilerinden bahsederken pek çok kavram göz önünde bulundurulmalıdır: dayanışma ve o yerle özdeşleşme ağlarına bağlı olarak çevre, yakınlık, inşa alanı, alt yapı, halkın coğrafi, toplumsal ve duygusal özellikleri... (Lupton, 2003).

Mekân meselesi, kent toplumbiliminde klasikleşmiş bir konudur. Mahallenin bu meseledeki yeri üç nedenden kaynaklanmaktadır: (1) Toplumsal sorunların mekânsal alanda yarattığı eşitsizliğin güçlendirdiği 'mahalle etkisi', (2) toplumsal davranışların açıklanmasında mekânın özerkliğini reddeden ciddi eleştiriler; (3) her şeyi kapsayan bir banliyö gençliğinin ortaya çıkışı ile gençlik ve mahalle kavramlarının, halkların heterojenliği ve sorunlu mahallelerin farklılığının çoğulu olarak kabul edilişi (Avenel, 2000).

Toplumsallaşmış mekân olarak mahalle olgusu ve değişen yapısı kent sosyolojisi literatüründe özellikle tarihsel bağlamda özellikle etnisite-mekân bağlamında ele alınmış bir konudur⁵. Gecekondu mahalleleri örneğinde de bu konuyu ele alan mekânı toplumsal ilişkilerin merkezine yerleştiren çalışmalar vardır⁶.

Araştırmalar - ötekileştirilmişlerin - mahallelerinin kötü koşullardaki yerli halk için kimlik ve dayanışma mekânı olmanın yanı sıra, sürgün ve yalnızlık mekânı olduklarını da göstermekteydi. Bu anlamda Türkiye örneğinde farklı varoşlar farklı toplumsal etkilerde bulunmaktadır. Toplumsal veya kültürel bir kimlik etrafında örgütlenmiş mahallelerde; varolma koşullarının güvensizliği, ortak değerlerin ve uygulamaların bir aradalığının paylaşımı ile mümkündür (Vidal, 1999).

5 Bu konuda özellikle bkz. Adalet Bayramoğlu Alada (2008), *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitabevi.

6 Bu konuda 1970li yıllara dayanan saha araştırmaları için özellikle bkz. Alan Duben (1977) "Class and Community in Urban Turkey", in C.A.O. van Nieuwenhuijze (ed.), *Commoners, Climbers, and Notables: A Sampler of Studies on Social Ranking in the Middle East*, Leiden: E.J. Brill.

Varoş Gençliği

Gençlik, sosyal bilimlerde muğlak bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle Fransız toplumbilimci Pierre Bourdieu, yaş/kuşak kimliklerinin belirlenmesindeki keyfilikliğini, gençlik ve yaşlılık kategorilerinin toplumsal olarak ve çatışma sürecinde kurgulandığını belirtmek için “gençlik sözden ibarettir” demiştir (Bourdieu, 1992).

Bunun yanı sıra çeşitli toplumsal ve mekânsal farklardan hareketle farklı gençlik kimliklerinden söz etmek de mümkün olmaktadır. Medyada “varoş gençliği” olarak ifade edilen kentsel çevre bölgelerinde yaşayan gençler için, mekânsallığın kimlik oluşturucu etkisi olduğunu gözlemliyoruz. Bu bölgelerde bir kuşaksal-mekânsal kimlikten söz etmek mümkündür. Varoş söylemiyle oluşan dışlanma ve buna yönelik farklı tepkilerin geliştirilmesinden, mekânda toplumsallaşmaktan kaynaklanan bir mekânsal kuşak kimliğinden söz edebiliriz. Varoş gençliğini “yeni toplumsal kuşak” bağlamında değerlendirebiliriz. Jean-Claude Lagrée “yeni toplumsal kuşak” kavramını şöyle tanımlıyor: “Aynı zamanda yaşamının, benzer toplumsal deneyimlerle sınanmanın, benzer bir yaşam bağlamıyla toplumsallaşma sürecini yaşayan, hatta aynı kolektif kimliğe başvurmanın birbirine yaklaştırdığı bireyler topluluğu” (Lagrée, 1991). Bu kolektif kimlik aynı mekânı paylaşma üzerine kuruludur ve kentsel çevre bölgeleri gençliğinin davranışlarını açıklamada bize ışık tutmaktadır. Bazı araştırmacılar, genel toplum içinde kendilerine özgü toplumsal çerçeveler içinde ve kentsel alanda buldukları yerlerde oluşan bir gençlik toplumu üzerinde durmaktadırlar. Bu, genç topluluklarının toplumsal pratiklerinde ve temsillerinde temel önemdedir; dolayısıyla, gençlik kimliklerinin oluşturucu unsurlarındandır. Bu bağlamda işlevsel ve simgesel anlamda mekânın alımlanması söz konusudur (Vaissière, 2002).

Varoş bölgelerinde gençlerin toplumsallaşma süreçlerinde mekânsallık önem kazanmaktadır. Mekânın ve mekân olarak mahallenin sosyalleşme dolayısıyla özdeşleşme/kimlik edinim süreçlerindeki etkisi, varoş söylemiyle kendini gösteren toplumsal dışlanma ve damgalanmanın, gençleri münhasıran etkilemesiyle birlikte düşünülmelidir. Ancak mekânsallığın etkisinde söz konusu mekânın geçmişi, gençlerin bu geçmişle bağlantısı, mekânın kendi kendine yeterliliği, mekândaki toplumsal örüntülerin gücü ve gençlerin bunlara dahil olup olmaması, mahallenin fiziki ve toplumsal sınırları gibi unsurlar da etkili olmaktadır.

Varoş Modelleri: Tarlabası, İstasyon Mahallesi, Gazi Mahallesi

Harita I. Tarlabası, Gazi ve İstasyon Mahallelerinin Konumları.

Kaynak: Google Maps @ 2008.

Makalede değerlendirilen mahallelerden İstasyon Mahallesi kentin uzak çevresinde yer alan parçalanmış bir bölge; Gazi Mahallesi daha yakın çevrede bütünlük bir bölge ve Tarlabası da Avrupa yakasının tam merkezinde bir eğretilik kesesi olarak nitelenebilir. Bu üç sahanın seçimi basında yinelenen bir biçimde “kanunsuzluk alanları” olarak damgalanmalarıyla ilgilidir. İncelenen alanlar, tam olarak idarî gerçekliğe karşılık gelmeyen bir şekilde mahalledir. Bu mekânlar öncelikle orada yaşayanlar tarafından adlandırılmaktadırlar. Bu nedenle kimliksel ve/veya simgesel olarak yansız değillerdir.

Saha araştırmasını yaptığımız bu 3 bölge mekânsal olarak iç varoş (Tarlabası)/dış varoş ya da varoş (İstasyon mahallesi, Gazi mahallesi) olarak ayrılabilir. Tarlabası kentsel merkeze yakınlık ve sınırlarındaki belirsizlikle diğerlerinden ayrılmaktadır. Kentsel dönüşüm tehdidi, kiracılık oranının yüksekliği, mahalle içinde ortak mekân kullanmanın seyrekliği diğer ayırıcı unsurlardandır. Tarlabası'ndaki binaların çoğu, içinde oturanlar tarafından inşa edilmemiş binalardır. Bu durum gecekondu bölgelerine nazaran mekânsal yabancılaşmayı artırmaktadır. Zorunlu göçle yerleşmiş nüfusun yüksekliği de mekânsal yabancılaşmada artırıcı bir etkidir. Tarlabası her an fizikî ve toplumsal yapısı değişebilecek ve merkez tarafından yutulabilecek eğreti bir yapı arz etmektedir. İstasyon mahallesi ise fiziksel yapı itibarıyla parçalı bir görüntü sergilemektedir. TOKİ konutları, mahalleye bütünlüşememiş ayrı bir yapı olarak varlığını sürdürmektedirler. Mahallelinin ortak mekân kullanımı sınırlıdır; bu durum özellikle TOKİ konutları sakinleri için geçerli. Dolayısıyla İstasyon Mahallesi fizikî olarak üç bölünmüş bir görüntüsü olan ve sanki üç mahalleden oluşuyormuş gibi görünen bir mekândır. Gecekondu hareketleri özelinde kentsel hareketlerin yoğun olduğu iki kuşak bir gecekondu mahallesi olarak kurulan Gazi Mahallesi'nde ise, alışveriş, eğlence ve kültürel etkinlik yürüten merkezlerin yoğunlaştığı ana caddelerin merkez oluşturduğu, bütünlük bir yapı söz konusudur. Mahallenin baraj havzası ve taş ocakları gibi doğal sınırları da bulunmaktadır.

Dolayısıyla sınırları muğlak, parçalı ve bütünleşik olmak üzere üç ayrı mekânsal yapı söz konusudur. Bu durum, diğer başka etkenlerin yanı sıra, gençlerin mekânsal pratiklerini ve mekânla özdeşleşmelerini etkilemektedir. Farklı fiziksel yapılar, merkeze uzaklık/yakınlık, çeşitli ekonomik ve kültürel etkinliklerin yoğunluk derecesi farklı mekânsallıklar üretmektedir.

İç Varoş Olarak Tarlabası: Mekânsal Yakınlık, Toplumsal Mesafe

Tarlabası, Taksim Meydanı'nın aşağısında yer alan (2000 yılı nüfus sayımına göre) 20.000 sakini olan son derece merkezî ve ulaşım araçlarıyla kentin tamamına erişim olanaklarının kusursuz olduğu bir bölgedir. Aşırı düzeyde denebilecek miktarda toplu taşıma olanaklarına sahiptir: onlarca otobüs hattı, sonu gelmeyen bir taksi akını, 24 saat işleyen birçok dolmuş hattı, iki havaalanına giden düzenli otobüsler, Kabataş'taki deniz yolları araçlarına birkaç dakikada ulaşmayı sağlayan bir füniküler hattı, uzaması düşünülen bir metro hattının son durağı. Ancak toplumsal temsillere bakılacak olursa, Tarlabası bölgesi, kolaylıkla *kirli* olarak nitelenen kentin ayaktakımının bir arketipini oluşturuyor. Bu durum mahallede yaşayanlar tarafından gayet iyi bilinen hatta kısmen de olsa kabullenilen bir önyargı:

“Tarlabası herkesin gözünde sonuçta illegal bir yer olarak duruyor. Ya da ne bileyim Teksas olarak anılıyor. Bu önceden beni rahatsız ediyordu ama sonraları birkaç şeyi farkına vardım. Ne bileyim Tarlabası'ndan geldi diye karakola götürüyorlar, sabaha kadar karakolda kalıyorsun. Ne bileyim işte iş arıyorsun. Nerede oturuyorsun diye soruyor. Tarlabası'da dediğinizde çalışmazsın diyorlar”. (Bayhan, 18, işçi)

1955'teki 6-7 Eylül olaylarından ve 1964'te Yunan vatandaşı olan Rum hanelerinin sürgününden sonra bölgeye, Anadolu'dan göç eden nüfus yerleşti. İlk olarak Karadeniz kıyılarından, daha sonra da çoğu Roman olmak üzere Marmara Bölgesi'nden gelenler bölgeye yerleştiler. Bunu, çoğunluğunu Kürt kökenli vatandaşların oluşturduğu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan gelen göç dalgaları izledi. 1980'lerde Kürt göçü *iradi* iken, 1990'larda daha ziyade *zorunlu* bir hal aldı. Bugün de bu bölge halen kaçak göçmenler (Irak'lılar, Afrika'lılar...) için bir sığınak olmaya devam etmektedir. Tarlabası, kente göç edenler için bir giriş kapısı olma özelliğine sahiptir ve kendilerini orada geçici, “transit”⁷ hissedен grupları toplar. Anketimizde de, bu bölgedeki kiracıların oranı diğerlerine oranla daha yüksek çıkmıştır⁸.

7 Jean-François Pérouse Tarlabası'nı nitilemek için “transit bölgesi” kavramını öneriyor. Bkz. Jean-François Pérouse (2009) “Émergence et résorption annoncées d'un territoire de transit international au cœur d'Istanbul : le cas de Tarlabası (1987-2007)”, *Maghreb-Machrek*, no.199: 85-100, www.cairn.info/revue-maghreb-machrek-2009-1-page-85.htm.

8 Proje için yaptığımız anket sonuçlarına göre Tarlabası'ndaki %50 kiracı oranına karşılık, Gazi Mahallesi'ndekilerin %25'i ve İstasyon Mahallesi'ndekilerin %30'u kiracıdır.

Harita 2. Tarlabası Semtî.

Kaynak: Google Maps @ 2008.

Bu, istikrarsız toplumsal yapılarâ sahip bölge, edebiyat (Ağır Roman, 1995), sinema, ve televizyon dizilerinin ilgisini çekmekte, özellikle egemen bir medya ve siyaset söylemince bir tehlikeli iç varoş olarak damgalanmaktadır. Bununla birlikte, merkezî konumu, metropolün kültür ve ticaret etkinliklerine yakınlığı gereği çeşitli kentsel arazi spekülâtorlerin hedefi haline gelmiştir. Çeşitli ölçeklerdeki bu kentsel aktörler, bölgenin suç ve suçlulukla özdeşleşen olumsuz imgesinin güçlenmesini sağlayacak söylemleri sürekli olarak yeniden üretmekte, yeniden üreten mecralara destek olmaktadır. Böylece, bölgenin *temizlenmesi* kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya konmuş olmaktadır; hatta bu gereklilik *hayırlı bir kurtarıcılık* olarak sunulmaktadır.

Olumsuz Olanla Tanımlanan Geniş Bir Mahalleler Bütünü Olan Semt

Tarlabaşı adı, herkesin kendine göre bir tanımına sahip olduğu, ancak tam olarak da sorgulamadığı bir bölgeyi işaret etmektedir. Bu bakımdan Tarlabaşı, yalnızca bir kentsel arazi, coğrafi anlamda bir bölge anlamına gelmez; ondan öte, bir kavramsal algılama çerçevesini, hatta bir mekân/anlam hayalini gösterir. Tarlabaşı, böyle bir söylemselleştirmeye en çok mâruz kalan kent bölgelerinden birisidir. O nedenle, sürekli olarak, dıştan biçimlenen bir çoğul tanımlamanın nesnesi olmakta, bunun sonucunda ise doğal olarak bir damgalanma süreci yaşamaktadır. Esasen, diğer bölgelerde de gözlemlediğimiz bu olgunun, Tarlabaşı'nda hayli yüksek oranda olduğu iddia edilebilir. Zira Tarlabaşı, diğerleri içinde en çok kentsel arazi spekülasyonuna konu olmandır. Böylece kentsel dönüşüm projelerinin yol açtığı yeni rant dağıtma düzeni ile rantın konusu olan bölge hakkındaki olumsuzlayıcı ve medya destekli söylemin yeniden üretilmesi, hatta bundan muğlak bir mitologya türetilmesi, işlevsel olarak birlikte çalışan iki parametredirler.

Mahallenin öznel algılanışı ve imgeleri bir yana, altını çizmemiz gereken iki farklı anlamı vardır: Mahalle, her şeyden önce bir idari birim, İdarî teşkilat yapısında tanımı ve yeri olan, mevzuatla belirlenmiş sınırları olan bir yerleşim birimidir. Mahalle, idari kapsamını aşan, onunla her zihinsel coğrafyada birebir örtüşmeyen bir yaşam alanıdır. Mahalle kavramının muğlaklığı, öncelikle bu iki temel tanımın birbirlerinden farklılık gösterdikleri noktalarda ortaya çıkmaktadır. Üstelik, zihinsel coğrafyadaki anlam ve tanım çoğullukları, yukarıda altını çizdiğimiz şekilde, bu mevcut ikiliğe eklendiği zaman, 'mahalle' kavramı, peşinen belirsizliklerle dolu bir soyut varlığa dönüşmektedir. Mahallenin bu çoğulluğu içinde, Tarlabaşı'nın, öncelikle idari bir adlandırma olmanın ötesinde, bir mahalleler bütünü olduğunu belirtmeliyiz. Temel alabileceğimiz neredeyse yegâne derinlemesine araştırma (Yılmaz, 2006), Ekim 2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre idarî anlamda altı mahallede yaklaşık 5000 haneden oluşan bu yapı için, belli bir iradilik payı içeren ve tartışılan sınırlar önermektedir. Eğer çıkış noktası olarak, Temmuz 2007 Genel Seçimleri'ni temel alırsak, bu kez, biraz daha fazla nüfus saptamaktayız; en azından altı mahallede 8000 civarında seçmen olduğu anlaşılmaktadır. Tarlabaşı adı altında, belli farklılıklar olmakla birlikte, genelde algılanan bölgeyle kısıtlanmıştır. Olumsuz olanla tanımlanmaya önemli ve güncel bir örneği de, Tarlabaşı'nın, son zamanlarda, bölgenin asayişinden sorumlu ve mahallenin büyük bir bulvara açılımını da denetim altında bulduran Beyoğlu Emniyet Amirliği binasıyla özdeşleştirilmesinde gözlemlemek mümkündür. Nitekim Tarlabaşı Bulvarı, tam bir metropoliten otoyol işlevi yüklenmiş bir fizikî engel olduğu kadar, simgesel bir sınırdır. Fizikî anlamda bulvarı aşmak elbette mümkündür; ancak, gerek bulvarın kendi varlığı gerek kenarında konumlanmış olan Emniyet Amirliği'nin işlevsel ve simgesel anlamı, onu yalnızca bir *yol* olmaktan öteye taşımakta, zihinsel bir sınır haline getirmektedir. Tarlabaşı Bulvarı'nın sınır oluşturma konumu, onu *dışarıdan* algılayanların nezdinde olduğu kadar, *içeriden* deneyimleyenlerinkinde de bir zihinsel sınır haline getirmektedir. Tarlabaşı bölgesinin bulvara kavuştuğu noktadan itibaren, kendi içine kapalı mahalle dokusundan birdenbire anonim, gürültülü, hızla geçip gidilen ve çok-işlevli, hatta *küreselleşme vitrini* sayılabilecek bir kent merkezi başlamaktadır.

Bir Yoksulluk, Eğretilik ve İtilme Bölgesi

Tarlabaşı, çok düşük düzenli gelir düzeyine sahip bir nüfus ile anılmaktadır. Bu yoksulluk manzarası, yalnızca gelirle belirlenmemektedir; aynı zamanda çalışma, ikamet ve medenî durum konusunda büyük bir eğretilik gözlemlenmektedir. İşte bu değişkenlerin tamamı, Tarlabaşı hakkında oluşan olumsuz imgenin önemli bir ayağı, sâkinlerinin yaşam koşul ve biçimlerinin genel durumudur. Nitekim, daha önce bölge üzerine yapılan araştırmada, yoksulluğun önemli göstergelerinden biri olan kiracı olma durumunun altı çizilmiştir. İstanbul geneliyle karşılaştırıldığında, Tarlabaşı'ndaki durum daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır: Tarlabaşı'nda kiracılık oranı: %65,69, İstanbul geneli: %35 (2000 yılı verileri) (Yılmaz, 2006). Kentin parçası olmak, onun kaynaklarından ve özellikle formel yapılarından yararlanabilmek anlamına gelir. Tarlabaşı'ndaki kiracılığın, yalnızca ev sahibi olmama durumu olmadığını, kentsel kaynaklardan yararlanma, onunla kurumsal ilişkiler kurabilme anlamına da geldiğini, mahalle sâkinlerinin çeşitli alt-yapı hizmetlerinden yararlanamamalarından anlamaktayız. Tarlabaşı'nda, başka semtlerde yaygınlıkla mevcut olan doğal gaz şebekesine abonelik oranının çok düşük olduğu saptanmıştır. Isınma, önemli ölçüde taş kömürü, linyit ve odunla sağlanmaktadır. Elektrikle ısınma, ancak kaçak kullanım mümkün olduğu durumlarda gözlemlenmektedir. Bu koşullarda, ev sahiplerinin herhangi bir yatırım yapmak istememeleri nedeniyle, konutların durumu hayli kötüdür. Oturanların ise konutlara yatırım yapmak için gerekli asgari olanakları dahi mevcut değildir. Bu nedenle, Mart ayından itibaren, kadın ve çocukların, evlere tercih edilen sokaklarda yaşamlarını geçirmeye başladıklarını görmekteyiz.

Tarlabaşı, geniş bir istikrarsız nüfusa sahiptir. İstikrarsızlık, yalnızca gelir düzeyinin düşüklüğü ile açıklanamaz; toplumsal anlamda tutunma zorluğu yaşayan kesimlerin, başta barınma olmak üzere, çeşitli işlevlerindeki süreksizlik ve kolay bozulabilirlik nedeniyle geçici ve eğreti bir yaşam sürmesine neden olan etkenlerin tamamıdır. Tarlabaşı nüfusunu istikrarsız kılan en önemli sorunlar arasında, tapu tescillerinin belirsizliği, yapı güvenliği bakımından tehlike arz ettiği için yetkililer tarafından mühürlenmiş bazı binaların işgal edilmiş olmaları, usûlüne uygun yapılmamış veya hiç olmayan kira kontratları sayılabilir.

Tarlabaşı sakinlerinin etkinliklerinin önemli kısmı kayıtlı olmayan türdedir. Çöp toplayıcılık, bu tür etkinliklerin başında gelmektedir. Toplayıcılar, topladıkları metal, kâğıt gibi belli bir piyasa değeri olan atıkları, genellikle resmî olarak terk edilmiş durumda olan binaların bodrum katlarında istiflemekte, üst katları da barınak olarak kullanmaktadırlar. Aynı şekilde, Tarlabaşı'nda büyük oranda seyyar satıcılık, küçük ölçekli ticaret ve lokantacılık, muhtelif hizmetler, imalât ve dokuma atölyeleri vb. bulunmaktadır.

Bütün bu özellikler, Tarlabaşı'nın egemen imgesini perçinleyici bir etki yaratmaktadırlar. Böylece, istikrarlı olmayan bir nüfusa terk edilmiş, gayri-meşru etkinliklerin yaygın olduğu, dolayısıyla tehlike arz eden, sonuç olarak acilen müdahaleyi (yeniden ele geçirilmeyi) gerektiren bir bölge olarak tasavvur edilmektedir.

Kürt ve Çingene Bölgesi Olarak Tarlabası ya da Toplumsal Sorunların Etnikleştirilmesi

Tarlabası'nın aşağı mahallelerinin (Kurtuluş Deresi Caddesi'nin uç kısmı ve diğer yanında bulunan Hacı Ahmet, İstiklâl, Yenişehir) esas olarak Çingene nüfusunun oturduğu bir bölge olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Çingene adlandırması, maalesef, zaman içinde son derece olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Bu nedenle, yakın zamanlarda, Çingeneler'in de kendilerini Roman olarak adlandırmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bunun önemli bir nedeni Türkiye Çingeneleri'nin önemli bir kısmının Trakya kökenli, Bulgaristan ve Romanya'dan göç etmiş topluluklar olmalarıdır. Çingeneler, Roman tanımının dışında, icra ettikleri mesleklerle de anılmaktadırlar: Tarlabası'nda sıklıkla "müzisyen", "klarinetçi", vb. tanımlara rastlanmaktadır. Bunlar, meslek adlandırması olduğu kadar örtük etnik tanımlardır. Kürtler ise, onları siyasî arenada temsil etme gayretinde olan bir siyasî partinin (Demokratik Toplum Partisi-DTP) ilçe merkezinin mahalleden bulunmasıyla görünür hale gelmektedirler. Bu görünürlük, özellikle Kürtler'in ticari etkinliklerinde, duvarlardaki afişlerde, ulaştırma şirketlerinin öncelikli sefer yaptıkları yerlerde, sokakta düğün organizasyonlarına ve bizatihi Kürt dilinin kamusal alanda kullanılmasına yardımcı olmak şeklinde sağlanmaktadır. Güneydoğu illerinden göçen bu nüfus, büyük oranda inşaat ve tekstil sektörlerinde geçici işçilik ile seyyar satıcılık yapmaktadır. Bazı örneklerde çok kalabalık olabilen aileler, çocuklarını çalıştırabilmektedirler. Çocuklar, çoğunlukla Mardinliler'in uzmanlaşmış bir işkolu gibi düşünülebilecek olan midye dolma satıcılığı işini yapmaktadırlar. Bununla birlikte, çocuk emeğinin bu şekilde kullanılmasının git gide daha fazla denetime tâbi olmaya başladığının da altını çizmeliyiz.

Hangi grup söz konusu olursa olsun, sonuçta Tarlabası'ndaki toplumsal sorunların bu güncel etnikleştirilmesi karşısında temkinli olmak gerekmektedir. Diğer yandan, etnik etkenin varlığını da fazla abartmamak gerektiği kanısındayız. Zira, 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri'nin sonuçlarına göre, yalnızca bir mahallede bağımsız Kürt aday başta gelmiştir (Çukur; Bk. Tablo 1). Belli ölçüde istikrarlı bir yaşama geçmiş, yerleşmiş ve seçmen olarak tanınmış olsalar da, bölgedeki Kürt varlığı, kamu hizmetleri açısından (bununla birlikte Polis tarafından öyle olmayan bir şekilde) görünmez bir dolaşımçılar bütünü olarak algılanmaktadır. Bu da, Tarlabası'na bazan hiç nüans gözetilmeden atfedilmiş Kürt karakterini görelileştirme gereğini yönlendirmektedir (Pérouse, 2007).

Tablo 1. Tarlabası'nda 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri'nin Sonuçları.

Mahalle	Baskın Oran (bağımsız sol)	Doğan Erbaş (Kürt-yanlısı bağımsız)	MHP	CHP	AKP	Geçerli oylar
Çukur	%0,6	%45,26	%7,87	%10,79	%23,68	1575
Bostan	%0,6	%14,8	%13,8	%11,6	%36,1	1554
Kalyoncukulluğu	%2,36	%18,48	%10,77	%16,09	%37,51	1466
Şehitmuhtar	%2,46	%18,93	%12,43	%16,27	%33,77	903
Bülbül	%1,5	%24,9	%9,4	%13,5	%35,2	1663

Kaynak: www.ysk.gov.tr

Tarlabaşı, aynı zamanda, İstanbul'a ilk göç dalgalarıyla gelen eski göçmenleri de barındırmaktadır. Bu nüfusun önemli bir kısmı Kayseri'nin Develi ilçesi kökenlidir. Ayrıca Erzincan ve Niğde kökenlilere de rastlanmaktadır. İlk dalga göçmenleri, büyük oranda, 1955-1964 yılları arasında Rumlar'ın göç etmeye zorunlu kalmalarının ertesinde, onların boşalttıkları alanları doldurmak suretiyle yerleşenlerden oluşmaktadırlar. Bölgedeki görüşmelerimizde üzerinde anlaşılmış bir durum net olarak ortaya çıkmaktadır: Rumlar'ın iki büyük dalgada bölgeyi terk etmeleri ile bölge nüfus yapısı açısından tamamen yenilenmiştir.

Bu durum, Tarlabaşı'nın, aynı zamanda toplumsal ve nicel anlamda en büyük, en şiddetli nüfus kopuşlarının da yaşandığı bir bölge olduğunu anlatmaktadır. Eskiler (Çingeneler, Türkler) ile yeniler (Güneydoğu Anadolu Kürtler) arasında gerilim ve yine eski sakinlerin önyargılarının olduğunu da tespit edebiliyoruz. Bu gerilim "eski" ve "yeni" sakin olmakla ilgilidir ancak dışarıya çoğu kez yanlış olarak etnik görüntüyle yansımaktadır:

"Ben burada yaşamaktan hiç memnun değilim. Babamın işi olmasa bir an önce memleketim Bursa'ya giderim. Şimdi bu Doğu'dan gelenler... Mesela Doğu'dan gelenlerin şöyle bir düşüncesi olur... Ben ayrım yapmıyorum mesela şu arkadaşım da Doğu'dan geldi. Mesela İzmir ya da ne bileyim Ankara'dan gelen kişi çalışıp iş bulmak için geliyor. Ama Doğu'dan gelen hiç öyle değil. Yani ben kolay yoldan nasıl parayı bulurum ya da nasıl bir işte çalışıp çarparım bunu düşünmüyor. Bence bu konu Doğuda bitiyor" (İhsan, 17 öğrenci).

Nihayet, Çingene ve Kürt nüfusunun yoksulluğuna ek olarak, Tarlabaşı'nı toplumsal temsiller alanında marjinal bir konuma iten önemli unsurlardan bir tanesi de, bölgenin bulvara olan yüzü ile ona dik konumdaki sokaklarda yaygın olarak görülen fuhuş etkinlikleridir. Bölge, kısmen bu duruma bağlı olarak, travestilerin, görece en rahat ettikleri yerleşme alanlarının başında gelmektedir. Nitekim, toplumsal temsillerde bir geçiş mahallesi olarak algılanan Tarlabaşı'nın fizikî anlamda belirgin bir kentsel yalıtıma mâruz kalması da, 1986-87 yıllarında açılan aynı adlı bulvarın inşasıyla ortaya çıkmıştır. Ayrıca, zor kullanılarak marjinal sâkinlerinden temizlenen ve Boğaz manzaralı konutlarıyla önemli bir rant kaynağı oluşturan Cihangir'deki emlak piyasasının yükselişi de Tarlabaşı'ndaki yalıtımın nedenleri arasında sayılabilir; çünkü kiraların kısa sürede yüksek düzeylere fırladığı Cihangir'in değerlenmesi, burada ekonomik bir anlamda Tarlabaşı üzerine kapanma sonucunu doğurmuştur. Bir semtin *nezihleştirilmesi* bir diğeri olumsuz damgalanma aracılığıyla marjinalleştirilmesi pahasına gerçekleşmektedir. Dışarıdan gerçekleştirilen damgalama bazı semt sakinleri tarafından da kabullenilmiş ve neredeyse haklı bir yargı olarak görünmektedir. Doğma büyüme Tarlabaşılı olan Erhan bu konuda şöyle düşünüyor:

"Ya aslında açıkçası Tarlabaşı'nda oturmaktan memnun değilim çünkü burası... Ne bileyim... Kötü olaylar falan gözüküyor ama çevremizdeki insanların bir suçu yok, yani çevremizdeki kişiler düzgün ama bazı kötü insanlar var, onları görenler de burayı kötü zannediyor. Burada 12-18 yaş arası çocuklar tehlikede. Sokakta biri uyuşturucu almış sana bıçak çekiyor ya da arkadaşların kötü şeylere bulaşmış, seni de oraya çekmeye çalışıyorlar. Konum olarak, ne bileyim işe gitmek olsun ya da bir yere gitmek falan... Bu bakımdan güzel bir yer. Fakat çok yapılandırma gerekirken bence. İnsanların biraz daha farklılaştırılması gerekirken. Böyle eğitim Toplum Merkezleri açılmalı. Benim düşüncem bu..." (Erhan, 18, öğrenci).

Mahalleli Ol(ama)ma

Tarlabaşı'nda yapılan görüşmelerde çeşitli tehlikelerden bahsedildi. Bu yaşanan tehlikeler olduğu gibi özellikle mahalleye yeni gelenlerde çevrede yaşayanlardan duyulan tedirginlik olarak da görüşmelerde dile getirildi. Bu konuda şu iki görüşme alıntısı açıklayıcı olacaktır:

“Ben buradan pek memnun değilim. Çok arkadaşım yok, kendi insanlarımız hemşerilerimiz. Değişik insanlar var önünü kesiyor bıçak çıkartıyor” (Gürhan, 15, öğrenci).

“Ben 2 yıldır burada yaşıyorum daha önce Tokat'taydım. Bizim Tokat'ta yoldan geçerken kimse kimseye bir şey demez. Ama burada adamın biri tesadüfen geçerken bir şey diyor cevap veremiyorsun. İyi değil burası hiç güzel değil. Sokakta pek gezmeyorum evden işe gidiyorum o kadar. İstiklal caddesine yakın bir yerde temizlik yapıyorum. İstanbul güzel de Tarlabaşı güzel değil. İstanbul'un başka yerlerini seviyorum” (Yasemin, 21, evli, işçi).

Merkezdeki konumundan dolayı bazı Tarlabaşı sakinleri kendilerine sunulan erişim olanaklarını en iyi şekilde kullanırken, diğerleri yararlanabilecekleri erişim olanaklarını yeterince iyi değerlendirememektedirler. Bu bölgede geçmişte eski bir mahalle hayatı dolayısıyla mahallelilik vardır. Ancak mekânla ilişki kurmakta zorlanan, mekânda iğreti duran mekânın imkanlarından faydalan(a)mayanlar da çoktur. Bu bağlamda mahallede sadece ikamet eden / mahalleli olan ayrımı gözlemlenmektedir. Mahallede yaşayan herkes kendini mahalleli hissetmemektedir.

Bölgeye yakın canlı ve eğlenceli mekânlar hakkında Tarlabaşı'ndan bir genç şöyle diyor:

“Canım eğlenmek isterse, birkaç adım ötede Taksim var ve İstiklal Caddesi'nde aradığım her eğlenceyi bulurum.”

Tarlabaşı gençliği dünyaya açılma aciliyetini hissetmiyorlar çünkü onlar zaten *dünyanın* yanı başında durmaktadırlar. Tarlabaşı'nın her tarafı turistik, simgesel, tarihi, ekonomik ve ticari anlamda ‘canlı ortamlar’⁹ tarafından çevrili Hiçbir yere gitme gereği hissetmiyorlar; çünkü onların da bildiği gibi, yaşadıkları yer kentin göbeğidir.

Tarlabaşı, bir çeşit kentsel ironi gibi, metropoliten dokunun en merkezî noktasında, ticarî ve simgesel bakımdan en hareketli bölgenin kalbinde yer almasına karşın, diğer varoş bölgelerine oranla belki en yoğun dışlanmayı yaşamakta olan bölgedir. Bu örnekte de görüldüğü gibi “çeper”de olma “çevresellik”, günümüzde yalnızca mekânın ve bunlara bağlı kaynak yeniden dağılımının cinsinden ifade edilemez; belli bir az gelişmişlik, kentsel kaynaklardan az beslenme olgusuyla iç içe olduğu görülmekle birlikte, aynı zamanda bir simgesel alan yaratımı ve bunun içselleştirilmesi ile de yakından ilgilidir. Nitekim, *iç varoş* olarak da adlandırılabilir bu kent merkezindeki mahrumiyet durumu, kaynak eksikliğine bağlı olmakla birlikte, aynı zamanda, barındırdığı insanların nezdinde oluşan *simgesel engel* özelliğiyle de belirlenmektedir. Bu durumun en bariz bir şekilde, kentin merkezindeki Tarlabaşı bölgesinde gözlemlenmesi, çevre kavramının yalnızca

9 Pascal Chantelat, Michel Fodimbi ve Jean Camy'nin (1998) tanımına göre ‘canlı ortamlar’a yönelmek, olağandışı bir yer değiştirme, ötekilik deneyimi ve dünyaların müphemliğini (Sennett, 1992) barındıran, (Simmelci anlamda) bir serüvendir.

dışarıdan değil, içeriden de algısal, zihinsel ve simgesel olarak nasıl inşa edildiğini göstermiştir. Bu konuda semtte ve İstanbul'a yeni yerleşen bir genç kadının söyledikleri açıklayıcı olacaktır:

“Buraya geledi bir 1 yıl oldu ama hiç sevemedim. Burası berbat bir yer çevre olarak, yapı olarak, insan olarak... Hiçbirine alışamadım, ısınamadım yüzlerine, tiplerine. Pek de iyi insanlar oldukları da söylenemez. Sokağa hiç çıkmam 1,5 aydır ilk kez bugün çıktım. Ne bileyim insanlar rahatsız edici, hiçbiri arkadaş gibi değil. İstanbul'a alıştım İstanbul güzel ama burayı sevemedim. Bir an önce kurtulmak istiyorum” (Çiğdem, 18, ev kadını).

Kentin tarihsel, simgesel ve işlevsel merkezlerine uzaklık anlamındaki coğrafi çevre ile bu merkezlerin ortasında konumlanmasına karşın benzer bir dışlanmışlık hissinin deneyimlendiği çevre arasında büyük benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, kentlilik, yalnızca kentin kaynaklarına yakınlıkla ifade edilemez; kentin kaynaklarını kullanabilme beceri ve bilgisinin edinilmesini, diğer bir deyişle bir çeşit kentlilik kaynakları kullanma kılavuzuna sahip olma durumudur. Eğer kentsel aktör, böyle bir bilgi ve beceri düzeyine sahip değilse veya yeterince sahip değilse, kentsel dokunun tam ortasında da konumlanırsa, mutlak bir çevre olan ruh halini deneyimleyecektir. Olanaklardan yararlanabilenler ise merkezi konumda olmayı merkezdeki varışta bulunmaya rağmen olumlu görebilmekteler:

“Ben bu mahallede yaşamaktan memnunum. Nedenlerine gelince birincisi İstiklal caddesine çok yakın, yani Beyoğlu'na, eğlence yerlerine. Çok merkezi bir yerde oturduğumu düşünüyorum. Hastane elimin altında acil bir durumda hastanede yaralarımı tedavi ettirebilirim. Merkezi bir yerde oturduğum için Tarlabası'nda oturmaktan memnunum”. (Ahmet, 18, müzisyen).

İstasyon Mahallesi: Parçalı ve Çatışmalı Varoş

Harita 3. İstasyon Mahallesi.

Kaynak: Google Maps @ 2008.

İstasyon Mahallesi, yakın zamanda kurulmuş olan bir mahalledir. Avrupa yakasının güneybatısında, banliyö treninin son durağından on beş dakika yürüme mesafesindedir. Bu bölge kentin ikincil merkezlerine iki otobüs ve iki minibüs hattıyla bağlanıyor; ancak Taksim, Eminönü veya Mecidiyeköy gibi kentin birçok merkezi noktalarına bağlanmıyor. Bu, alanın çok-kutuplu niteliği tarihini de yansıtıyor. Belediyenin etrafını kapsayan *eski* merkez, 1950-60'lara dayanıyor. Bu kentleşme çekirdeği net bir biçimde Bulgaristan ve Eski Yugoslavya vatandaşlarının göçüne bağlanabilir. Diğer iki alan 1980 yıllarına dayanıyor ve Karadeniz'den gelen göç dalgasıyla ilişkili. Bu iki bölge, çok yakın bir zamana kadar tarım alanlarıyla açıkça ayrılıyorlardı. Aralarında kalan açıklığın, apayrı türde bir yapı tarafından işgal edilmesiyle bu iki bölge buluşmuş oldu. 1960'larda Fransada yapılmış olan *siteleri* andıran ve 13 katlı kırk civarı apartmandan oluşan bu yeni yapı alanına, belediyenin yıkmış olduğu 10 km. ötedeki gecekonduya yaşayanlar yerleştirildi. Kurumsal bir toplu konut politikası dâhilinde 2007 yılı başından itibaren satışa sunulan 2000 daireye yeni haneler yerleşti.

İkinci tür varoş örneğimiz olan, Küçükçekmece ilçesine bağlı, Halkalı'nın bölgesindeki İstasyon Mahallesi mekânsal olarak son derece belirgin bir biçimde parçalı bir mahalledir. Diğer iki sahamızda farklı biçim ve düzeylerde olduğu gibi, İstasyon Mahallesi'nde de bir tanım sorunu mevcuttur. Zira, adını Sirkeci Halkalı banliyö tren hattının son durağından ötede konumlanıyor olmasından alan mahalle, kentsel yapılaşma anlamında olduğu kadar nüfus yapısı bakımından da heterojen bir doku arz etmektedir. İstasyon Mahallesi'nde en azından üç alt-birim saptayabiliriz: (1) Güneyde, garın üzerinde Devlet Demir Yolları lojmanları ve Taştepe adı verilen bir bölgede, eski bir merkezî çekirdekten dönüşmüş eski gecekondu, *apartkondu*; (2) çok yakın zamanda inşa edilmiş toplu konut bölgesi (inşaat 2005'te başlamıştır); (3) ve en kuzeyde, az veya çok yataylaşmış apartkondu, daha eski bir gecekondu bölgesi.

Kalabalıklaşmanın evreleri, toplumsal dokunun heterojenliğini ölçme olanağını vermektedirler. 1940'da, Halkalı'nın tamamı (daha önce anılan üç mahalle), yalnızca 380 kişiyi barındırmaktaydı. Beklentiler 27.000 civarında kalacağı yönündeyken, 2008'de nüfusun 70.000'den fazla olduğu düşünülmektedir. İlk dalga göçmenler 1950-60'lı yıllarda Bulgaristan ve Bosna kökenliler olmuştur; bu katmana, Trakya kökenli ve Karadeniz'den göçen (daha ziyade Sinop ve Trabzon) bir dalga eklenmiştir. Bu ilk dalgaların ardından, bir iç Anadolu (Doğu İç Anadolu) ve özellikle Kuzey-Doğu Anadolu göçmenleri gelmiştir. Bu çoklu yapı, 2007 Şubat'ından bu yana, Ayazma ve Tepeüstü mahallelerindeki gecekonduların yıkılması nedeniyle taşındırılan/yeniden yerleştirilen ailelerin TOKİ bloklarına yerleşmeye başlamaları ile yeni bir yön kazanmıştır. Ayazma ve Tepeüstü, Küçükçekmece'deki kentsel dönüşüm siyâsası uygulamalarının ilkini oluşturmaktadırlar. Ayazma ve Tepeüstü mahallelerinden gelen aileler, 55 bloğun bir kısmına yerleştirilmişlerdir; onların gelişi, bölgede bir rahatsızlığın da başlangıcını oluşturmaktadır. Zira, bu yeni sâkinler rahatsız edici olarak algılanmaya başlamışlar, ekonomik (yoksullar), kültürel (geri kalmışlar), siyasî (bölücüler), ahlâki (şerefsizler) ve asayişe değin (hırsızlar) birçok damgalanma ve ötekileştirme biçimine mâruz kalmışlardır.

Tablo 2. Yukarı Ayazma'dan gelen 59 ailenin Mayıs 2002'deki kökenleri (Bezirgânbağçe'ye geçmeden önce) Kaynak : Jean-François Pérouse, kendi araştırması.

Köken ili	Aile sayısı
Erzurum	33
Siirt	9
Gümüşhane	7
Bitlis	5
Bingöl	3
Van	1
Adıyaman	1

Dolayısıyla İstasyon Mahallesi, sıfırdan oluşturulan bir yapay yerleşim alanı olarak, kentsel dönüşüm projelerinin nesnesi değil sonucudur: Başka enformel yapılaşmaların dönüştürülmeleri ile açığa çıkan nüfusun iskân edildiği bir bölgedir. Mekânsal yabancılaşma, damga ve çatışma süreçlerini yaşamaktadır. Gecekonduların Türkiye'ye özgü bir formu olduğu enformel mahallelerde yaşayanlar kendi konutları inşa ederek, bu konutların yasallaştırılması ve altyapı hizmetlerine kavuşması için birlikte mücadele vererek mekânla güçlü bir ilişki kurmaktadır. Bu anlamda enformel yerleşimler ile sosyal konut bölgeleri arasında büyük bir fark mevcuttur. Bu önemli fark Fransa'da sosyal konutlar (HLM) ile teneke mahalleleri karşılaştıran çalışmalarda açıkça belirtilmiştir. Bu konuda Abdelmalek Sayad, Nanterre hakkında yazdığı metinde sosyal konutlarda yabancılaşma, tüm olumsuz altyapı koşullarına karşın teneke mahallelerde ise yaşayanların mahalleyle güçlü bağlarını tespit etmiştir. Sayad bu farkı şöyle betimler:

“Eğer teneke mahalle bir ‘Arap konutu’ olarak görülüyorsa bunun nedeni Araplar tarafından kendileri için inşa edilmiş olmasındandır, teneke mahalledeki konutu ikame için yapılan konut ise bir Arap Konutu değil, ‘Arap için yapılmış konut’tur” (Sayad, 1995:103-125).

Yine Claude Pétonnet de sosyal konutlara yerleştirilen eski teneke mahalle sakinlerindeki komşuluk dayanışması yoksunluğunun ne kadar etkili olduğunu tespit etmiştir (Pétonnet, 1979).

İstasyon Mahallesi içinde TOKİ Bezirgânbağçe Konutları, bu açıdan bakıldığında, en istenmeyen unsurlar en uzağa fırlatılarak, düzenli bir şekilde istiflendiği bir alan gibidir. İnsan değişkenini en az dikkate alarak inşa edilmiş TOKİ konutları, bu özellikleriyle bir yığılma izlenimi uyandırmaktadırlar. Bu görünümüyle toplu konut projeleri, içerdiği insan ve onun toplumsal çevresinin doğal gereksinimlerini, kültürel özelliklerini denkleme katmayan salt fizikî çözümler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Mekânın böyle teknisyen ve steril bir bakışla düşünülmesi, içinde yaşayan insan gruplarının hissiyatı göz önüne alındığında, zararlı da olabilen bir girişimdir. Bunun üzerine bir de yapı kalitesi, sakinlerin ekonomik koşullarını uzun bir süre zorlayacak olan ev taksitleri ve bazı teknik sorunlar da eklendiğinde özellikle başlangıç döneminde site hayatı rahatsızlık verici olabilmekte, bazı görüşmecilere göre kentsel dönüşüm nedeniyle terk etmek zorunda kaldıkları gecekondu hayatı tercih edilir olmaktadır:

“Bence buranın övülecek hiçbir tarafı yok. Milleti kandırıp getirdiler borcun altına soktular. Herkes mağdur durumda. İlk girdiğimizde daireler dökülüyordu 1 ay boyunca tamirat yaptık. Oturduğumuz yerde kanalizasyon boruları falan hep tıkalıydı, evler kokuyordu. Öyle kötü bir durumdu ki kimisi kapısını kimisi musluğunu değiştirmek zorunda kaldı. (Ayşe, ev kadını, 25).

“Memnun olunacak yer değil. Burada insanların nasıl yaşadıklarını görüyoruz, nasıl yaşadığımızı biliyoruz. Bir sürü başka site gördüm. Mesela Başakşehir’le burası kıyaslanırsa burası site olarak geçmez. Hayatta geçmez. Çünkü düzenli yapmamışlar. Etrafa baktığımızda her taraf kırsal, hiçbirşey ekilmemiş. Daha yeni yeni ağaç ekiliyor. Binalar çatlak, bazı evlerden su damlıyor alt katta oturanlar rahatsız oluyor. Hiçbir şeyi düşünmeden yapmışlar. Bilmiyorum artık ne biçim bir iş? Nasıl bir şey yapmışlarsa... Biz mecburuz burada yaşamaya başka bir yerde yaşayamayız. Kötü bir yer yapmışlar. (Fadime, ev kadını, 28).

Görsel 1. Bezirganbahçe TOKİ Evleri 2008,

Kaynak: Ali Ergur, Hakan Yücel, Joël Meissonnier, Jean-François Pérouse, Seçil Doğuç, *Kentsel Çevre Bölgelerindeki Gençlerin Kimlik Araçları Olarak Mekânla İlişkilenme, Boş Zaman Değerlendirme ve Teknoloji Kullanımı*, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 106K323, Ocak 2009.

Damgalanma ise, belirgin bir gerilim hattı olarak bölgeyi eski sâkinler ile Bezirganbahçe’liler arasında yarılmış hale getirmektedir; karşılıklı dışlama, ama özellikle, TOKİ konutlarında oturanların sert bir şekilde ötekileştirilmesi, çarpıcı bir şekilde gözlemlenmektedir. Tarlabası’nda daha düşük

yoğunluklu olarak gözlemlenmiş olan bölge içi karşılıklı ve genellikle etnik-temelli veya gerekçeli dışlama/damgalama eğilimleri, İstasyon Mahallesi'nde doruk noktasına ulaşmıştır: Eski Mahalle dokusunu oluşturan küçük alt-bölge ile Bezirgânbahçe arasında, bütün temaslarımızda sarih olarak gözlemlenebilen bir gerilim söz konusudur. Bunun yalnızca, söylem ve imgelem düzeyinde kalan bir gerilim olmadığı, sıklıkla simgesel veya fizikî şiddet kullanımına dönüşen bir çatışma odağı olduğu anlaşılmıştır. Bu konuda Bezirganbahçe'de bir öğrenci genç kadın şöyle diyor:

“Burada 4. sınıf insan muamelesi yaşıyoruz. Niye 4. sınıf insan muamelesi yaşıyoruz? Binaların sıvası dökülüyor orası bir gerçek ama asıl sorun burada hiçbir sosyal aktivitenin olmaması. Bir de burada hayat biraz daha pahalılaştı. Arkadaşlarımın çoğu okulu uzatmak zorunda kaldı çünkü ebeveynler okula gönderemiyor, işe vermek zorunda kalıyor. Parasızlık nedeniyle hiçbir yere gidemiyorsun. Yan mahalleye de gidemiyorsun zaten kavga edeceksin. Burada bir de dışlanma sorunu var. Çevredeki yerleri kullanamıyoruz otomatikman kavga ediyoruz. Dışlanma sorunumuz var. Ayazma niye güzeldi? Çünkü orada bir sahamız vardı, sosyal açıdan birşeylerimiz vardı. Bizi dışlayan hiçkimse yoktu çünkü kendi kendimizeydik. Buraya gelenlerin çoğu da evini satıp gitti. İnsan kalmadı. İnsanlar Ayazma'dan kovuldular burada da yaşayamadılar. Hal böyle olunca burada yaşaması çok güç” (Ayşe, 18, öğrenci)

Ayazma, sözcüğün olumsuzlayıcı özellikleri göz önünde tutularak bir *varoş* olarak adlandırılabilir. Bu bakımdan, İstanbul'un tam anlamıyla diğer yüzü ve çarpıcı bir sefalet olarak gözlemlenmiştir. Ayazma'yı ilk nitelendirme biçimi, dışarıdan bakıldığında, ona İstanbul'un kayıt-dışı bir mahallesi olarak bakmayı gerektirir; böyle bir nitelemenin bir takım temelleri olduğu bir gerçektir. *Mahalle*'nin iç kullanım ve pratiklerinin sınırları içinde, Ayazma, 1.500-2.000 haneyi bir araya getirmekteydi. Dolayısıyla, Ayazma, tam anlamıyla adı olmayan bir kenar semtti. Eğreti bir yerleşim olarak Ayazma, TEM boyunca uzanan ve esas itibarıyla gecekonduardan oluşan bir bölge idi. Ayazma'da oturan pek az kişi kayıtlı ekonominin bir parçasıdır; büyük çoğunluk ne iş güvencesine ne sosyal güvenceye sahiptir. Kaza veya hastalık durumunda, Ayazma'da oturanlar tamamen güvence-dışıydı. Eski Ayazmalıların oturduğu bölge İstasyon Mahallesi'nde, beton toplu konutlar ve onların yeni sakinleri, daha eski sakinler tarafından parmakla gösteriliyorlar:

“Orası kötü kokuyor, gitmek istemiyoruz.”, “Nüfus çok değişti. Seçim günü MHP'lilerle DTP'liler arasında sokak kavgaları oldu.”

TOKİ konutları 55 bloktan oluşmaktadır bunun 25-30 kadarı kentsel dönüşüm nedeniyle evleri yıkılmış olanların oturduğu binalardır; diğerlerinin ise bir kısmı (6 blok) emniyet mensuplarına ayrılmıştır. Kalanlarında ise bireysel yerleşimlerin olması beklenmektedir. Diğer binalar da yerleşime açıldığında, daha karmaşık bir toplumsal yapı oluşacaktır. Bu değişimin TOKİ konutlarında yaşayanlar için dışarıdan gelebilecek olan tehdide karşı bir güven ortamı yaratması mümkün olabileceği gibi, içeride bir gerginlik üretmesi de söz konusudur. Ayazma kökenli site sakinleri için Doğulu olmaları, bu bağlamda, çok daha hissedilir ve sorun oluşturur hale gelmiştir. İçeride sitenin diğer sâkinleri (kentsel dönüşümüne ayrılmamış kalan 25-30 bloğun sâkinleri) ve öte yandan yakın çevre mahallelerdeki “eskiden beri” oturanların varlığı, davranışları, bazen somut olarak kendileriyle ilişkilendirme biçimleri, günlük yaşamda Ayazma'lılara farklı olduklarını ve pek istenmediklerini sürekli hissettirmektedir.

TOKİ evlerinde yaşayan gençlerle mahalleli gençlerin ilişkileri gerilimlidir. Bize aktarılan birçok fiziki ve sözlü saldırı örnekleri bulunmaktadır. Bu nedenle TOKİ evlerinde oturan bazı aileler, sadece genç kızlarını değil erkek çocukları da gerekmediği sürece evden çıkartmamaya özen göstermektedirler. Aslında tehdit algısı iki yönlüdür: Bir yandan kendilerini istemediklerini düşündükleri mahalleliden çekinmektedirler, diğer yandan farklı bölgelerden gelen ve karışık bir şekilde binalara yerleştirilen TOKİ evleri de sakinleri de bir tehdit algısına neden olmaktadır. Dolayısıyla parçalanmış mahallenin içindeki site de parçalıdır.

Site bölgesi Bezirgânbahçe'de hiçbir aidiyet duygusunun gelişmemiş olduğunu rahatlıkla belirtebiliriz. Yeni gelenler, kendilerini hâlâ çevrelerine yabancı hissetmektedirler. TOKİ konutlarına yerleştirilmiş olmak, bir çeşit atılma etkisi doğurmak yanında, aynı zamanda, eskiden ait olunan ve aidiyet duygusunun kuvvetli olduğu yerden (örneğin Ayazma Mahallesi) koparılıp alınmış olma izleniminin de şiddetle deneyimlendiği bir simgesellik taşımaktadır. Bu noktada, düzensiz kentleşmenin ürünü olan enformel yerleşmelerin tasfiye edilip sâkinlerinin, planlı konut alanlarına taşınmasına dair kararın, tamamen teknik bir mesele olarak tasavvur edilmesinin travma yaratıcı sonuçları açıkça gözlemlenmektedir:

“Bizim geldiğimiz yerde su sorunu vardı, elektrik sorunu vardı, çevre sorunu vardı. Buraya geldiğimizde o sorunlar bitti. Ama orada hep beraberdik, buraya geldiğimizde ise çevremizle sorunlarımız başladı. (Emin, 17, öğrenci)

Nihayet, görüşmelerimizde de birçok kez altı çizildiği gibi, toplumsallaşmada ve aidiyet hissini biçimlenmesinde belirleyici olan, fizik çevreden ziyade ilişkisel çevredir. Hatta fizik çevre, çoğu zaman unutulmakta, bazen yüceltilmektedir:

“Önemli olan arkadaşlarla olmaktır.” Diğer bir deyişle, Ayazma'dan çıkarılmış olanların tek tesellisi, arkadaşlarından ayrılmamış olmaktır. demektedir “Ben burada oturmaktan memnun değilim. Benim için burada oturmanın tek güzel yanı hep beraber olmamız. Yan taraftaki Yenidoğan Mahallesi bizi istemedi ama biz yine de onlara karşı birlik olarak karşı geldik. Bu taraf bizi istemedi bu tarafa da karşı geldik. Biz amacımıza ulaştık. Bizim kimse bulunduğumuz yerden uzaklaştıramıyor”. (Solmaz, 27, ev kadını).

Saha araştırmasında site hayatının getirdiği bazı kolaylıklar ve bunların olumlu etkisi de görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Çamur sorunun olmaması, merkezi ısıtma, toplu taşıma araçlarına ulaşmada kolaylık vs. gibi modern site hayatının getirdiği kolaylıklara verilen önem üzerinde de durulmalıdır. Dolayısıyla mekân olarak mahalleyle bütünleşmeden söz etmek güç olsa da siteyle bütünleşmeden, hatta özdeşleşmeden söz edebiliyoruz:

“TOKİ'de yani bu sitelerde yaşamak daha iyidir. Sosyal olarak spor yapılacak alan olarak... İlk başta spor aletler falan yoktu ilk taşındığımızda, herşey zamanla oldu. Örneğin başta boş alanlarda oynuyorduk, şimdi saha var. Spor yapılacak yer yoktu, spor yapılacak yer yapıldı. Demek istediğim burada yaşamak daha güzel. Bazen hayat sıkıcı oluyor, bazen zor oluyor ama yine de burada yaşamak güzeldir. Ortam olarak emin”. (Ahmet, 17, öğrenci).

“Gazi”: Bütünleşik Varoş, Damgalanmış Mahalle

Harita 4: Gazi Mahallesi.

Kaynak: Google Maps @ 2008.

Bugün Gazi olarak adlandırılan bölge, idari anlamda bir birime tekabül etmemektedir. Nedenleri sorgulanabilecek bir dizi bölümlenme sonucunda dört mahalle oluşmuştur. Tarlabaş'ında olduğu gibi, resmî adından ziyade, o başlık altında genel olarak ve özelde o bölgede yaşayan insanların algılama kalıpları içinde yer aldığı şekliyle mahalle imgesini temel almayı tercih ettik. Bu nedenle,

'Gazi Mahallesi' adlandırması altında, halen dört mahalleden oluşan bölgenin tamamını veya kabaca eski Gazi Mahallesi'ni inceleme nesnesi yapmayı tercih ettik. Çoğu kişi için 4 mahalle tek mahalle olarak görüldüğü gibi apartkondu mahallesine dönüşmesine karşı yer yer klasik gecekondular mahallesi görünümünü sürdürmesi ve çevresindeki yeşil alanlar mekânı sevdirmektedir. Ele alınan 3 bölge içinde mekânsal aidiyetin en güçlü olduğu mekânsal yabancılaşma ve mahalleden çıkma isteğinin marjinal düzeyde kaldığı tek bölge burasıdır:

"Burada hem akrabalarım var hem benim gibi düşünen insanlar var. Ayrıca fazla kalabalık değil. Kendimi memleketimde gibi hissediyorum çünkü bazı yerlerde bizim köyümüz gibi yeşillikler var. Başka yerlerde bunları bulamazsın. Baraj kenarına hep gidiyorum köpeğim var onu da orada dolaştırıyorum" (Erhan, 17 öğrenci).

Her biri 15.000-20.000 nüfusa sahip, Gazi, Zübeyde Hanım, 75. Yıl ve Yunus Emre mahalleleri bir bütünü parçaları, sosyolojik anlamıyla tek mahalle olarak ele alınmalıdır. Fazla hızlı ve keyfi olarak çizilmiş yeni mahalle sınırları her türlü ciddi karşılaştırmayı olanaksız kılmaktadır. Gazi için temin edilen nüfus verileri, Gazi'nin 1984'te Zübeyde Hanım Mahallesi'ni yaratmaya yönelik bölünmesini dikkate almamaktadırlar. Bu dört mahalle, 2008 Mayıs'ından itibaren Gaziosmanpaşa İlçesi'nden, Sultangazi adında yeni bir ilçenin çekirdeğini oluşturmak üzere ayrılmışlardır. Bu karar, Gazi'de oybirliğiyle desteklenmemektedir. Bazı sâkinler, bu kararı simgesel ve siyasî anlamda bir çeşit dışlama olarak algılamaktadırlar.

Gazi, kentin batı tarafının görece yakın çeperinde yer alan, Tarlabası'na göre daha yakın bir zamanda kurulmuş bir bölgedir. Toplu ulaşım hizmetlerinden ortalama düzeyde yararlanır; önemli merkezlere otobüs hatları (Taksim, Eminönü) ve ikincil merkezlere birçok minibüs hattı hizmet vermektedir. Başlangıçtaki *mahallenin* yakın zamanda idari olarak daha küçük beş birime ayrılması *bölerek yönetme* mantığına dayanmaktadır. Aslında, *Gazi* "kurtarılmış bölge" diye ünlünen yerlerin arketipini oluşturmaktadır. Basın burayı kâh Alevî mahallesi (Yücel, 2005), kâh solcuların ya da Kürtler'in mahallesi olarak tanımlayarak damgalıyor.

Şimdiye dek yayınlanmış çalışmalar (Pérouse, 2004; Yücel, 2005) ise ardarda gelen göç dalgalarıyla buraya yerleşen nüfusların oluşturduğu bir mozaige işaret ediyor: 1950-60 yıllarında Müslüman Bulgarlar, 1970-85 arasında köyden kente göç eden Karadenizliler ve sonrasında gelen Orta-Anadolulular. 1985 itibarıyla, beş yıldan az bir süre önce mahalleye göç edenler nüfusun çoğunluğunu oluşturmuyordu; sâkinlerin kalıcılığı süreci işliyordu. *Sefalet içinde* bir mahalle imgesinin uzağında, başlardaki gecekondular ve toprak yollar, yerini su, elektrik, telefon ve kimi zaman doğalgaz hatları bağlanmış olan daha yüksek apartmanlara (3-10 kat arası) ve asfalt yollara bıraktı. İsimsiz (ama numaralandırılmış) birkaç sokak ve genel bir tamamlanmamışlık izlenimi dışında (birçok binanın sadece temeli atılmış, diğerleri çatısız ve çimento torbaları dekorun vazgeçilmez bir parçasını oluşturuyor), artık bu 'mahalle'yi diğerlerinden ayıran bir şey yoktur. Gazi'nin taşıdığı olumsuz imajın kökeninde 1995 Mart ayındaki *olaylar* yer alıyor: İyi aydınlatılmamış nedenler karşısında halkın ayaklanması, karakolun yağmalanması ve birçok otobüsün yakılması on yedi kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bugün halen, teyakkuz halinde isyanı bastırmak üzere zırhlı araçların geçmesine izin verecek geniş ve yeni bir yol Gazi'yi çevreliyor ve bölgenin mekânsal tanımlanışına katkıda bulunuyor.

Tablo 3. “Gazi” Bölgesi ve 2008’deki Mahalleleri.

Mahalle adı
Gazi (dar anlamda)
Zübeyde Hanım
75.Yıl
Yunus Emre

Kaynak: Ali Ergur, Hakan Yücel, Joël Meissonnier, Jean-François Pérouse, Seçil Doğuç, *Kentsel Çevre Bölgelerindeki Gençlerin Kimlik Araçları Olarak Mekânla İlişkilene, Boş Zaman Değerlendirme ve Teknoloji Kullanımı*, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 106K323, Ocak 2009.

Bu anılan dört mahalleye, kuzey-batıda Gazi’ye yapışık olan, 1995 Mart’ında ilan edilen sokağa çıkma yasağının kapsamında Esentepe de eklenebilir. Bu nedenle: İki Gazi’den bahsetmek olasıdır: Dar anlamda Gazi (kendi muhtarı olan mahalle) ve geniş anlamda Gazi mahallesi mevcuttur. Bu dört mahallenin oluşturduğu mahalle idari değil sosyolojik bir birim oluşturmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi; bir mahallenin özelliklerini belirleyen halkla mekân arasındaki etkileşimdir çünkü mahalle aynı zamanda fiziksel ve toplumsal bir alandır. Bu bağlamda mekânın etkilerinden bahsederken pek çok kavram göz önünde bulundurulmalıdır: dayanışma ve o yerle özdeşleşme ağlarına bağlı olarak çevre, yakınlık, inşa alanı, alt yapı, halkın coğrafi, toplumsal ve duygusal özellikleri... (Lupton, 2003).

Fizikî ve demografik büyümesi hızlı olan ve idarî bölümlenmelere rağmen hâlâ Gazi olarak adlandırılmaya devam eden mahalleler bütünü, İstanbul’un kuzey-batısında, ikinci çevre yolu olan TEM (*Trans European Motorway*)’in ötesinde konumlanmıştır. Bu mahalleler, Mayıs 2008’e kadar Gaziosmanpaşa İlçesi’ne bağlı idiler. Böylece, Gazi’deki toplumsal-mekânsal dönüşümleri ve dinamikleri anlamak isteyecek olanların, daha başta bir dizi engelle karşılaşabileceğini belirtebiliriz.

Damga ve Sahiplenme

Gazi mahallesi dayanışmanın yüksek olduğu bu nedenle sosyolojik anlamda mahallenin güçlü bir biçimde var olduğu bir kentsel mekândır. Franck Chignier-Riboulon’a göre,

[damgalanmış] “mahallelerdeki dayanışma sadece uzamsal değildir. Dışlanma gençler için daha etkin olduğundan bu dayanışma saldırıya karşı yüksek düzeyde duyarlılık oluşturmaktadır. Bu bağlamda mahallelerde iki tür toplumsal aktörden söz edebiliriz; mahallede oturan diye isimlendirebileceğimiz mahallenin gündelik hayatına katılmayan pasif aktör ve yerel sosyalleşmenin temelinde yerini alan aktif aktör” (Chignier-Riboulon, 2000:77-79).

Gazi Mahallesi hakkında, herşeyden önce bir mitolojya mevcuttur. Diğer bir deyişle, sürekli

oluşmakta olan, üzerinde anlaşılması, paylaşılan, kesintisizce yeniden üretilen ve yinelenen, felaketçilik ve sansasyon içeren, içine Türk olan veya olmayan, mahalleyi bazen hiç tanımayan kişilerin katıldığı bir anlatı olduğu söylenebilir. Bu mitolojinin ölçüleri hakkında bir fikir sahibi olmak için, Türk veya yabancı basında çıkan makalelere bir göz atmak veya İstanbullu bir taksi şoförüyle konuşmak yeterlidir. Gazi Mahallesi dendiği zaman, doğal olarak çağrışan imgeler, genellikle kavgalar, yaralanan insanlar, yanan otobüsler, gözyaşları, bitmeyen davalar, ateş edilen sokaklar, vs. gündelik basın tarafından sıklıkla yeniden üretilen basmakalıp imgelerdir. Bu mitologya, Gazi Mahallesi'nde oturan ve bu olumsuz imgelerin zarar verdiği insanlar tarafından bile içselleştirilmektedir. Öyleyse, bu mitologya Gazi Mahallesi'nin şöhretini oluşturuca bir özelliktir; ortak söylemde başlıca üç ana eksen etrafında biçimlenmektedir:

- 1) Gazi bir Alevi mahallesidir;
- 2) Gazi bir solcu mahalledir;
- 3) Gazi bir Kürt mahallesidir.

İşte bu nedenle, [araştırmanın yapıldığı tarihte] Gaziosmanpaşa ilçesinin tamamındaki mahallelerle birçok açıdan karıştırılabilir olan Gazi Mahallesi, genellikle iki anlamlı yeriyle anılmaktadır: Bir yandan mezarlığı, diğer yandan polis merkezi. Bunlar bir çeşit *kestirme gösteren* olarak da adlandırılabilirler. Bu mantık içinde, Gazi, tehlikeli, az gidilen, peşinen damgalanan bir mahalle olarak temsil edilmektedir. Hatta Gaziosmanpaşa ilçesinin başka bir bölgesinde karışıklıklar yaşandığı zaman, basının genelinde, bunun Gazi Mahallesi'nde olduğunu yazılabilmektedir. Bu olumsuz basmakalıp Gazi imgesi ve mahallenin siyasi kimliği nedeniyle çeşitli kesimlerce baskılanması rahatsızlık nedeni olabilmektedir:

“... Bir de hep Gazi Mahallesi'nde kötü bir şey olduğunda çekiyorlar. Bir de iyi birşeyler olduğunda çekseler” (Ali, 17, öğrenci).

“Mesela geçen sene buradaki İlköğretim Okulu bilgi yarışmasında birinci oldu. Mesela ben kendim de takımda oynadığım için biliyorum Gazi Mahallesi Spor Kulübü'nde, 2 yıl üst üste şampiyon olduğumuzda gazetelere düşmedik. Otobüs göndermiyorlar bu mahalleye, gönderseler de en çürük otobüsleri gönderiyorlar. Maksat hani yakarlarsa en çürüklerini yaksınlar. Yeşil otobüsler Su deposu Mahallesi'ne, Yeşilpınar'a bile var ama Gazi Mahallesi'ne yok”. (Hasan, 18, öğrenci)

“Taksiye biniyoruz, Gazide olaylar var diye bizi mahallenin girişinde bırakıyorlar. İnsanlar korkuyorlar Gazide olaylar var diye. Taksi şoförü 'Benim 3 çocuğum var' deyip bizi yarı yolda bırakıyor.”(Serpil, 23, öğrenci)

1995 Mart'ındaki Gazi olayı veya olayları, olumsuzlayıcı damgalama söylemi nezdinde olduğu kadar, olumlayıcı aktör söyleminde de önemli bir kurucu işlev yüklenmiş durumdadır (Yücel, 2005). Damgalama bazen rahatsızlık nedeni olsa da birçok kez mahalleye bağlılığı arttırmaktadır. Birçok görüşmecimiz mahalleli kimliğini sahiplendiklerini ve dışarıda eleştirildiği durumda savunduklarını ifade ettiler:

“Ben hep Gaziliyim diyorum. Bildiklerimi aktarmaya çalışıyorum, yanlış bilgileri değiştirmeye çalışıyorum. Hatta arkadaşlarımı da buraya getiriyorum göstermek için. Çok farklı düşünüyorlar. Gazide her gün olayların çıktığını sanıyorlar. İnsanların birbirini öldürdüğü Teksas gibi bir yer olduğunu sanıyorlar. Filmlerdeki Teksas gibi herkesin belinde silah taşıdığı ve istediği gibi her şeyi yapabildiklerine inanıyorlar” (Ilhan, 20, öğrenci).

Bununla birlikte, yakın zamandaki gelişmeler, özel ve kamu girişimleri sayesinde, Gazi Mahallesi'nin kent mahalleleri hiyerarşisindeki yerinin yeniden konumlandırılmakta olduğunu göstermektedir. Bu gelişmeler, alt-yapıya erişim konusunda olduğu kadar olanaklara erişimde çeşitlilik, etkinlik tipleri ve nüfusun toplumsal profili konularında gözlemlenmektedirler. Tüketim ekonomisiyle bütünleşen Gazi Mahallesi, damgalayıcı bir söylemi de aşındırmaktadır. Birçok gence göre yeterli olmasa da bölgenin ana arterlerini oluşturan iki cadde boyunca uzanan ve gençlerin kızılı erkekli gidebildikleri kafelerin bulunması da gençlerin sosyalleşmek için dışarıyla çıkma zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır:

“Küçük yaştan beri burada yaşadığımdan benim arkadaş çevrem çok geniş. Boş zamanlarımızda kafeye gidiyoruz. Canlı müzik dinlemeye mahalle içindeki mekânlara gidebiliyoruz, birbirimizin evinde toplanabiliyoruz. Dışarıdan da arkadaşlarımız geliyor bazen Gaziosmanpaşa'da da çok arkadaşım var. Buradaki ortamı görünce şaşırıyorlar, burayı seviyorlar. Burası İstanbul'un birçok mahallesinden daha iyi, insanları samimi. Gençler buraya gelince bir daha gelmek istiyorlar, imreniyorlar” (Ahmet, 20, öğrenci).

Gazi Mahallesi'nde de herşeye rağmen mekânın damgalanmanın bazı etkileri sözkonusudur. Bazı durumlarda bu mahallede yaşayanları yeni taşınmış olanları da etkilemektedir. Bu nedenden ötürü gayet başarılı olan mahalle lisesine çocuklarını kaydettirmek istemeyen aileler olmaktadır:

“Gazi Lisesi aslında Gaziosmanpaşa'da birinci olan üniversiteye en çok öğrenci sokan lise. Ama yine de herkes burayı kötüledi burayı. Ben fen bölümüne gidiyorum geçen yıl fen bölümünde olanların tamamı üniversite sınavını kazandı. Gaziosmanpaşa'daki en iyi lise olduğu halde adı Gazi diye kötüleniyor sana mahallendeki liseye gitme deniyor”. (Fatma, 17, öğrenci).

Mahallede siyasi nitelikte şiddet olayları olsa da, mahalle kültürünün sürmesi (gençler üzerindeki baskılayıcılığı eleştirilse de) suç olaylarının çok ender görünmesi, komşuluk ilişkilerinin farklı kimlik gruplarından gelen kişiler arasında dahi iyi olması daha önceki saha araştırmalarında (Yücel, 2006) olduğu gibi 2008 yılında yapılan saha araştırmasında da sık sık vurgulanmaktadır. Mahalledeki siyasi şiddet olayları eleştirilse de bu eleştiri siyasi kimlik üzerinden değil zararları üzerinden yapılmaktadır:

“Başka mahallelerde güvenlik olsa bile ara sokaklarda hırsızlık olayları oluyor. İstanbul'un ünlü yerlerinde bile hap map var. Ama Gazi mahallesinde yasak! İstanbul'un tüm liselerinde hap kullananlar var ama Gazi lisesinde hap yok. Sigara bulabilirsiniz ama hap yok. Gazi mahallesi çok güzel bir yer. Zaten güzel olmasa kimse kalmaz Gazi Mahallesi'nde. Hani bir anlamda kötüdür çok yürüyüş yapıyorlar ama onlar da yapılmasa zaten Gazi Mahallesi'nin bir anlamı kalmaz. Yürüyüş yapılmasında rahatsız değilim ama bazen etrafa zarar veriliyor polisle çatışma çıkıyor o zaman rahatsız oluyoruz ” (Erkan, 17 öğrenci).

“Gazi Mahallesi'nde yapılan verilen emekler görülüyor, değer veriliyor onlara. Başka yerlerde

de çok başarılı insanlar vardır ama onları üstün tutmazlar, burada yaparlar. İnsandan gelen değerlere sahip çıkılıyor (Sevda, 17, öğrenci.)

Gecekonduların kuruluş sürecindeki dayanışmadan ve 1995 Gazi olaylarının oluşturduğu kolektif hafızayla güçlenen mahalle kimliği mekân kent merkezine ve dolayısıyla birçok kültürel ve sosyal faaliyet uzak olmasına karşın birçok gençte mahalleli kimliğinin güçlü kalmasını sağlamaktadır:

“Ben memnunum Gazi Mahallesi’nden sadece gelişmediği için bazı sorunlar yaşadığımı düşünüyorum. Fakat düşünce bazında bence en rahat yer Gazi Mahallesi. İnsanlar en azından burada haklarını savunabiliyorlar. Buraya sosyal etkinliklerin yapılabileceği alanlar olsa insanlar daha rahat eder. En azından Taksim’e, Kadıköy’e gitmek zorunda kalmayız” (Sevda, 18, öğrenci.)

Gençler çevreleriyle anlaşma eğilimi içinde olup onu daha yaşanabilir kılmak için uzlaşım kurmaya çalışmaktadırlar. Bu durum Gazi Mahallesi için net bir şekilde görülmektedir. Bir gencin mahalleyi tasvir ettiği resmine yazdığı gibi;

“Gazi Mahallesi, Küçük İstanbul diye nitelendirilebilecek küçük bir şehir. Her kesimden insanın bir arada, uyum içinde yaşadığı bir yer...”

Her ne kadar, benzerleri arasında *doğru davranma* baskısı veya *salgın etkisi* söz konusu olabileceği düşünülse de, bu genel memnuniyetin altı çizilmelidir. Bunun kaybolacağında duyulan kaygı da kayda değerdir:

“Buraya büyük alışveriş merkezi açılacağı söylendi. Dışarıdan gelen insanlar da olacak. Kendi bilen insanlar olursa sorun olmaz ama aksi durumda buradaki gençleri kötü etkileyebilir.” (Hasan, işçi, 22).

Gazi Mahallesi, coğrafi uzaklığının yanı sıra, özgül tarihsel nedenlerle de bir kentsel dışlanmaya maruz kalmıştır. Bununla birlikte, son yıllarda, işlev dönüşümleri ve buna bağlı yeniden yapılanmalar kapsamında, Gazi Mahallesi de yeni bir merkezileşme özelliği kazanmaktadır. Tüketimin yönlendirdiği yapısal dönüşümler (alışveriş merkezi inşası, orta boy ticaretin görelî canlanması) kadar, eğitimin ve özellikle bireysel teknoloji ürünlerinin kullanımının yaygınlaşmasına bağlı kültür değişimleri de, bu merkez-çevre diyalektiğindeki dönüşümün nedenleri arasında sayılabilir.

Sonuç: Varoşu Çoğul Düşünmek

Araştırma, genel anlamda temel bir ayrışmanın varlığını bize kanıtlamıştır. Buna göre, incelediğimiz üç ayrı tipteki varoş bölgesinde iki farklı türde “çevresellik” gözlemledik: (1) Hem fizikî hem kavramsal anlamda çevresel konumda bulunan iki mahalleye karşılık (Gazi Mahallesi ve İstasyon Mahallesi), kentin ortasında bir *iç varoş* veya *gizli getto* haline gelen Tarlabası semti, dışlanmanın mutlaka coğrafi anlamda olamayabileceğini kanıtlamıştır.

Üç bölgeyi bir skala üzerine yerleştirmeye çalışmak çok doğru olmamakla birlikte, her birini

merkez-çevre diyalektiğinin belli bir biçimi ve aşaması olarak değerlendirmenin mümkün olabileceği kanısındayız. Tarlabası, merkez içindeki ve kendisi eski merkez olan *iç varoş*; İstasyon Mahallesi, örneği daha önce pek görülmemiş olan Avrupa-tipi banliyöleşmenin önemli temsilcilerinden biri olarak, yalıtılmış bir düzenli konut alanı ve derin çatışmaların odağı, hiçbir merkezî özellik barındırmayan *parçalanmış varoş*; Gazi Mahallesi ise siyasi/ideolojik/etnik ayrışmanın bir sonucu olarak çevreye fırlatılan, coğrafi olarak da kentin kenarında konumlanan, ancak hızla merkez özellikleri de kazanmakta olan bir *bütünleşik varoş*; olarak adlandırılabilir.

İstasyon Mahallesi, varlığını başka bölgelerde gerçekleştirilmekte olan kentsel dönüşüm projelerine borçlu olan bir bölgedir. Diğer bir deyişle, eski gecekondu veya enformel yapılaşma alanlarının aşamalı ve planlı tasfiyesi sonucu açığa çıkan *eski sâkinler sorunu*, onların böyle yapay bir çevrede yalıtılmış bir yaşam tarzına mahkûm edilmeleri şeklinde belirmektedir. Bu görünüşüyle, İstasyon Mahallesi, uzak banliyölere ulaşan bölgesel metro hatlarının (*RER: Réseau Express Régional*) genellikle son duraklarındaki mahallelerde toplu konutlara sıkışmış işsiz ve umutsuz Paris gençlerinin durumunu çağrıştıran bir özelliكتedir. Bir anlamda, banliyö demiryolu hattının sonlandığı nokta, kentsel kaynaklara da en uzak olunan mutlak bir yalıtılmışlık durumunu simgelemektedir; bu bir anlamda gözden en çok uzak olması arzu edilenlerin yığıldığı bir “kentsel sürgün” bölgesidir.

Nüfus dinamikleri açısından bakıldığında ise; Tarlabası boşalan, Gazi Mahallesi dönüşen, İstasyon Mahallesi ise dolan bir özellik arz etmektedirler. Tüm bu sonuçlar bize varoş olgusunu, özellikle toplumsal yapı, mekânsal özellikleri öne çıkararak çoğulluk içinde değerlendirmemiz gerektiğini göstermektedir. Bu ayrışmaların önümüzdeki on yıllarda hem derinleşmesi ve çoğalması beklenir. Bu bağlamda mekânsal dışlanma olgusunu hem derinleşip yaygınlaşabilecek hem de çeşitlenecek bir toplumsal-mekânsal sorun olarak değerlendirmek, varoş gençliğini de bu sorunu en yoğun yaşayan grup olarak önemsemek gerekiyor.

Kaynakça

- Avenel, C. (2000) "Lien social et politique", *RIAC*, vol.43: 143-144.
- Aykaç, Ç., Yılmaz, E., Danış, D. (2008) "Bir 'Medenileştirme' Projesi Olarak Toplu Konutlar. İstasyon Mahallesi ve Sonrası", *İstanbul Dergisi*, cilt. 64: 26-33.
- Bali, R. N. (2002) *Tarz-ı Hayattan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yay.
- Bayramoğlu Alada, A. (2008) *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Bleakey, A., Merzel, C. R., Van Devanter N. L., Messeri, P. (2004) "Computer Access and Internet Use among Urban Youths", *American Journal of Public Health*, vol.94(5): 744-746.
- Boubaker, A. (2001) *Des mondes de l'ethnicité, la communauté d'expériences des héritiers de l'immigration maghrébine en France*, Thèse de sociologie, Paris: EHESS/CADIS.
- Bourdieu, P. (1993) *La misère du monde*, Paris: Seuil.
- Bozkulak, S. (2005) "Gecekondu Varoşa: Gülsuyu Mahallesi", içinde H. Kurtuluş (der.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 239-267.
- Bucholtz, M. (2002) "Youth and Cultural Practice", *Annual Review of Anthropology*, vol.31: 525-552.
- Burgess, E. (1967) "The growth of City", in Park, R., Burgess, E. (eds.), *The City*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Castel, R. (1995) "Les Pièges de l'exclusion", *RIAC*, vol.34: 13-21.
- Chamboredon, J. C. (1970) "Proximité spatiale et distance sociale: Les grands ensembles et leur peuplement", *Revue Française de Sociologie*, vol.11(1): 3-33.
- Chantelat, P., Fodimbi, M., Camy, J. (1998) "Lieux et déplacements sportifs auto-organisés dans la ville", *Agora Débats/Jeunesses*, vol.13(1):15-28.
- Chignier-Riboulon, F. (2000) "La banlieue: Entre culture populaire de l'honneur et sentiment de marginalisation", *Géographie et Culture*, no.33: 77-79.
- Di Méo, G. (2002) "L'identité: une médiation essentielle du rapport espace/société", *Géocarrefour*, vol.77: 175-184.
- Dictionnaire de l'Urbanisme et de l'Aménagement* (1988) Paris: PUF.
- Duben, A. (1977) "Class and community in urban Turkey" in C.A.O. Van Nieuwenhuijze (ed.), *Commoners, Climbers, and Notables: A Sampler of Studies on Social Ranking in the Middle East*, Leiden: E.J. Brill.
- Erman, T. (2001) "The Politics of Squatter (Gecekondu) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse", *Urban Studies*, vol.38(7): 983-1002.
- Etöz, Z. (2000) "Varoş: Bir İstila, Bir Tehdit!", *Birikim*, 132: 49-53.
- George, P. (1970) *Dictionnaire de la Géographie*, Paris: PUF.
- Goffman, E. (1975) [1963] *Stigmaté*, Paris: Les Éditions de Minuit.
- Göktürk, G. (1996) "Eğitimin Varoşları", *Yeni Yüzyıl*, 9 Eylül 1996.
- TESEV (1998) *İnsan Gelişim Raporu: Türkiye 1997*, İstanbul: TESEV.
- Kozanoğlu, C. (1995) *Pop Çağı Ateşi*, İstanbul: İletişim Yay.
- Lagrée, J. C. (1991) "Génération !", *Les Annales de Vauvresson*, no.30-31.
- Lupton, R. (2003) *Neighbourhood Effects: Can we measure them and does it matter?*, London: Center for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics. <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/CASEPAPER73.pdf>.
- Martuccelli, D. (1999) *Sociologies de la modernité*, Paris: Gallimard.
- Mozère, L. (1999) *Intelligence des banlieues*, Paris: Éditions de l'Aube.
- Öztürk, M. (2005) "Türk Sinemasında Gecekondu", *European Journal of Turkish Studies*, no.1, <http://www.ejts.org>.

- Paulet, J. P. (2001) *Géographie urbaine*, Paris: Armand Collin.
- Pérouse, J.-F. (2004a) "Les métamorphoses de 'Gazi Mahallesi': Formation et dilution d'un quartier périphérique d'Istanbul", *Anatolia Moderna/Yeni Anadolu*, no.10: 189-204.
- Pérouse, J.-F. (2004b) "Interroger le quartier, quelques repères terminologiques et méthodologiques", *Anatolia Moderna/Yeni Anadolu*, no.10: 127-129.
- Pérouse, J.-F. (2005) "Les tribulations du terme de *gecekondu* (1947- 2004): Une lente perte de substance. Pour une clarification terminologique", *European Journal of Turkish Studies*, no.1, www.ejts.org/document117.html.
- Pérouse, J.-F. (2009) "Émergence et résorption annoncées d'un territoire de transit international au cœur d'Istanbul: le cas de Tarlabası (1987-2007)", *Maghreb-Machrek*, no.199: 85-100, www.cairn.info/revue-maghreb-machrek-2009-1-page-85.htm.
- Pétonnet, C. (1979) *On est tous dans le brouillard*, Paris: Éditions Gallilée.
- Poche, B. (2000) "La sociologie et la question de l'espace", dans D. Pagès et N. Péliissier (éd.), *Territoires sous influence*, Paris: L'Harmattan.
- Ruble, N. M., Turner, W.L. (2000) "A Systemic Analysis of the Dynamics and Organization of Urban Street Gangs", *The American Journal of Family Therapy*, vol.28: 117-132.
- Schütz, A. (1987) 'Sur les réalités multiples', dans A. Schütz, *Le chercheur et le quotidien*, Paris: Méridiens-Klinksieck.
- Sonja, E. J. (1997) "The Political Organisation of Space", *Annales of Association of American Geographers*, 1-54 quoted by M. Roncayolo (1990) *La ville et ses territoires*, Paris: Gallimard.
- Tarrius, A. (2000) *Les nouveaux cosmopolitismes*, Paris: Éditions de l'Aube.
- Touraine, A. (1992) *Critique de la modernité*, Paris: Fayard.
- Türkeli, N. (2000) *Varošta Kadın Olmak*, İstanbul: Gendaş.
- Vaissière, C. (2002) "Les sociabilités adolescentes dans les quartiers difficiles", *VEI Enjeux*, no.128: 33-45.
- Vidal, D. (1999) "Catégorisation, territoire et individu: quelle place pour le pauvre?", *Cultures et Conflits*, no.35: 7-14.
- Vulbeau, A. (2001) *La jeunesse comme ressource*, Paris: ERES.
- Yılmaz, B. (2006) Far Away, So Close: Social Exclusion and Spatial Relegation in an Inner- City Slum of Istanbul, Tarlabası. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf.
- Yücel, H. (2005) "Les jeunes alévis du quartier de Gazi (Istanbul) et les associations de hemşehri: Identifications croisées", *European Journal of Turkish Studies*, no.2, special issue: Hometown Organisations in Turkey. <http://www.ejts.org/document406.html>.
- Yücel, H. (2006) *Une identité générationnelle-territoriale? Les jeunes d'origine alevie du quartier Gazi d'Istanbul*, Thèse de Doctorat en sociologie sous la dir. de Farhad Khosrokhavar, Paris: EHESS.